2012

р. 3622

Лис Микита.

З нїмецького переробив ІВАН ФРАНКО.

ПЯТЕ ВИДАННЄ.

КИЇВ, 1914.

НАКЛАДОМ УКРАЇНСЬКО-РУСЬКОЇ ВИДАВНИЧОЇ СПІЛКИ У ЛЬВОВІ.

Збірка М. С. ВОЗНЯКА

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ 34 790

Друкарня Київської 2-ої Артілі
Володимирська, 43

И.30567

Хто такий „Лис Микита“ і відки родом?

Отся віршована казка, яку Ви, дорогі Братя, певно вже читали, над котрою дехто може тілько сміяв ся, а дехто може й глибше задумав ся, міркуючи, що й у нас, між хрещеними людьми не одно таке діється ся, про яке тут у казці розказано,—се не моя видумка, а має свою історію і то досить цїкаву історію. Хоч то нїби вчена і зовсїм книжницька справа—історія книжки, яку прочитаєш тай забудеш,—та про те я думаю, що не завадить розповісти Вам хоч коротенько сю історію,—може вона й між Вами кому прийдеть ся до смаку, а кому не до смаку, тому, розуміють ся, вільно її не читати.

Та не тілько для простих людей я пишу отсї рядки. Здаєть ся, що й наші вчені та книжники також не дуже добре знають, хто такий „Лис Микита“ і відки він родом. Бачите, вийшло ось що. Отся казка у-перше друкувала ся в часописї для дїтей „Дзвінок“, а відтам передрукована була окремою книжкою. На титулї я написав був так само як і тепер, що се я „з нїмецького переробив“, а не писав виразно, з якої книжки. Чому? Се зараз побачите. Та наші книжники знають очевидно одну нїмецьку книжку про „Лиса Микиту“, —ту віршовану повість, що звичайно друкуєть ся між творами найбільшого нїмецького письменника

Йогана Ґете і називаєть ся там „Reineke Fuchs“. Наші письменники думають мабуть, що сю повість видумав сам Ґете із своєї голови, і для того оголошуючи про вихід мойого „Лиса Микити“, вони гуртом пописали, що мій „Лис Микита“ перероблений із Ґете. Вийшла з того для мене неприємна річ: буцїм то я взяв свою казку з Ґетової повісти, тай по щось затаїв назву правдивого властителя, а тілько загалом написав „з нїмецького“, аби збаламутити нетямучих. Дуже негарне дїло!

Що вже робити, треба вияснити письменним і неписьменним, що і в кого я взяв і в чийому пірю пишаю ся.

Читаючи в отсїй книжечцї про пригоди Лиса, Вовка, Медведя, Зайця, Кота, Цапа і инших звірів, Ви певно мусїли пригадувати собі: „А, таке саме або дуже подібне розповідають собі й у нас прості, неписьменні люди під веселу годину!“ І справдї, оповідання і байки про ріжних звірів і їх пригоди находять ся у всїх народів на світї, навіть у таких, що ми їх називаємо дикими. І всюди в тих оповіданнях звірі говорять по людськи, поводять ся так як люди, дізнають більше або менше таких пригод, як люди. Відки се походить? Легко се зрозуміти, коли придивимо ся, як наші дїти бавлячись обертають ся зі звірями: псами, котами, курми, гусьми, і т. и. Хто не бачив, як вони з ними розмовляють, витають ся, сварять ся, перепрошують ся, гпївають ся і люблять ся? Очевидно, вважають їх чимось рівним собі, так само розумним, як і вони. Дїти не чують роздїлу між чоловіком (т. є собою самими) і звірем, і нераз

уважають звіря навіть розумнїйшим, хитрійшим від себе. Коли Вам дїти почнуть оповідати про свої іграшки, то будуть про пса, кота чи иншого звіря говорити, як про свого товариша. „Ми з Лиском ходили там і там“. „Тату, чого той гусак від мене хоче, що так на мене сичить?“ „Скажіть що тому котови, аби не дряпав ся!“ і т. и.

Колись перед тисячами-тисячами лїт усї люди своєю вдачею і своїм розумом були подібні до тих дїтей. Вийшовши зі стану дикости люди займали ся стрілецтвом, риболовством, і очевидно весь свій вік мали найбільше дїла зо звірями. В тих часах треба й шукати перших початків отих байок і оповідань про пригоди звірів між собою і з людьми. Певна річ, що з тих самих давнїх-давнїх часів походять також перші засновки й тих оповідань, що зведені до купи в нашій казцї про „Лиса Микиту“.

Ми не говоримо сього на здогад, а маємо дуже стародавнї докази, що воно справдї так було. На дві, три або й більше тисяч лїт перед Різдвом Христовим були вже в старім Вавилонї оповідання про звірів дуже подібні до наших байок. Ті оповідання списувано на глиняних табличках, поки глина була мокра, а потім її випалювано, і так вони доховали ся аж до наших часів. Із деяких оповідань маємо тілько рисунки—також такі стародавнї, і з них можемо доміркувати ся, що оповідання, до яких відносять ся рисунки, були так загально відомі, що поглянувши на рисунок кождий знав, що він значить. Те саме знаходимо і в Єгиптї на 1000—1500 років перед Христом;

окрім писаних оповідань маємо й рисунки, з яких зараз можна пізнати, що вони відносять ся до байок і казок, де головними особами були звірі. Найславнїйші з тих рисунків є: війна котів зі щурами й осел, що грає на лїрі. Дуже гарні і стародавнї байки та оповідання, в яких говорять звірі та дерева, маємо також у жидівській Біблії.

Відси, з Вавилона, Єгипту, від Жидів та Фенїкійців оповідання про розмови та пригоди звірів розійшли ся на схід, до Індії, і на захід до Греків. У Греків їх посписувано і надано їм дуже гарну форму. Найстаршим грецьким байкописом був Езоп, що жив на яких 500 лїт перед Христом. Його байки здобули собі широку славу між Греками, хоч сам Езоп був бідним невольником. Його байки дійшли до нас в прозї і в пізнїйших грецьких і латинських перерібках. Та обік байок Греки знали й ширші казки, де головними особами були звірі. До нас дійшла одна така віршована грецька казка „Війна жаб з мишами“, приписана Гомерови, якої основа певно була запозичена з Єгипту.

Дуже правдоподібно, що з Вавилонії разом зі штукою письма дістали ся також і звірячі байки та казки на схід до Індії, де розросли ся і розвили ся ще пишнїйше, нїж у Греції. Індійці—народ обдарований богатою фантазією і бистрим розумом, що любить запускати ся в глибокі роздумування над найвисшими питаннями про Бога, про призначеннє чоловіка та про його житє на землї. Для вияснювання таких високих думок вони часто вживали й звірячих байок, перероблювали старі або складали нові, що й доси глибоко зворушують

нашу душу. Вчені знавцї догадують ся, що й у пізнїйших часах, у III і II віцї перед Христом, Індійцї переймали чимало звірячих байок від Греків, що під Александром Македонським завоювали були перську державу і потім пару сот лїт мали свою державу в Бактрії о межу з Індією і мали з Індією часті зносини.

По Різдві Христовім починаєть ся нова вандрівка байок і казок звірячих і всяких инших, а власне зі сходу на захід. В самій Індії ще на 500 лїт перед Христом повстав був чоловік із царського роду, що покинувши панованнє зробив ся пустинником, а далї вбогим жебраком, і почав навчати людей милосердя, чесноти й рівности та любови. Він учив, що людське житє, то тяжка проба для людської душі, то ненастанне горе; що всї земні втїхи й роскошї, то отрута для душі, бо горе тим тяжше болить по них; що одинокий спосіб увільнити себе від болїв і клопотів земного житя, се зректи ся світа, його роскошів і радощів, зректи ся батька, матери, дому, родини, маєтку і жити в побожних думах і молитвах, працюючи лише стілько, щоб їсти, а їдячи лише стілько, щоб жити. Сього чоловіка прозвали Буддою, т. є. просвіченим і просвітителем. Він став ся основателем нової віри, що розширила ся звільна по цїлій Індії, а далї й геть по Азії, і ще нинї числить коло 500 мілїонів своїх вірних. Отож важно, що власне незадовго перед Різдвом Христовим головні проводирі буддійської церкви прирадили вислати на всї сторони світа проповідників, які мали ширити сю нову віру. Від того часу Буддова наука пе-

рейшла по за границї Індії, до Тибету, Китаю, Монґолії, Японії. Та певна річ, що буддійські апостоли ходили й на захід, до Персів, Греків, Арабів, Жидів, і коли тут не приняла ся Буддова віра, то се головно для того, що тимчасом у Палестинї повстала нова віра, де в чому дуже подібна до Буддової, а де в чому значно висша від неї—христіянство. Для нас важне те, що власне від буддистів старі христіяне приймали деякі їх оповідання і притчі і пристосували їх до своєї проповіді.

Христіянство, що зразу стояло ворожо до грецької і римської освіти, що від римських цїсарів довго зазнавало тяжких переслїдувань, остаточно побідило і переняло в себе спадщину грекоримської освіти. Ширячи ся між півдикими народами Европи воно несло з собою також зерна просвіти, здобутки думок Греків і Римлян, у тім числї й ті байки та повісти, що були духовою стравою широкої маси тих народів. Особливо звірячі байки та казки знайшли серед тих народів дуже податливий ґрунт, бо тут люди жили ще в лїсах і полях, у близькім сусїдстві до звірів, і певно дуже любили оповідати свої власні стрілецькі пригоди. Оті пригоди сплїтали ся з грецькими та латинськими байками. Довгими зимовими вечерами люди бажають слухати довгих, безконечних оповідань, і так помалу з коротеньких грецьких байок, звичайно заострених так, щоб із них випливала якась глибша фільософічна думка, повставали довгі оповідання, в яких не стілько ходило про глибоку фільософію, кілько про забавний, цїкавий зміст.

Особливо в XI і XII віках по Христї розвили ся такі оповідання. В тім часї християне богато разів ходили до Азії воювати з Турками й Арабами, що принявши Магометову віру захопили були Палестину, Єрусалим, Вифлеєм і всї ті святі місця, де колись жив Ісус Христос. Отож християне йшли великими купами до Палестини воювати „за святий хрест“ і відбити у Турків Єрусалим, от тим то й названо ті війни хрестовими війнами. Здобувши Єрусалим хрестові вояки держали ся там якийсь час, мали в Єрусалимі своє королївство, жили в сусїдстві з людьми Магометової віри і попереймали від них велику силу оповідань та байок, що або були поскладані самими Арабами, або через Персів і Арабів прийшли були з Індії. Ті оповідання принесено до Европи, їх слухали люди дуже цїкаво, списували їх, перероблювали, сплїтали до куши зі своїми власними, і так повстала в Европі величезна сила гарних повістей та поем, що довгі віки були духовим кормом наших прадїдів і ще й доси не перестали нам подобати ся.

Оттодї то була зложена й наша повість про „Лиса Микиту“. Що вона не була видумана тими, хто її списував, а взята з книжок і давнїйших, з далека занесених оповідань, на се маємо доказ у тім, що перші записи тої повісти зладжені в латинській мові, людьми книжними, духовними, і хоч ті записи зложені були в Льотаринґії або у Фляндрії над морем (відки найбільше людей ходило у хрестові походи), то в них виступають такі звірі, як лев, папуга, леопард, яких не було тодї в Европі, а навіть згадано про якусь індій-

ську рибу, з котрої мозок лїчить недугу. Найстарше таке оповіданнє має назву „Вихід невольника“ (Ecbasis captivi) і зложене було одним льотаринґським монахом коло р. 940, т. є, ще на 100 лїт перед хрестовими походами. Невольник, про якого мова в тім оповіданню, се теля, заперте в стайни. Воно вириває ся на двір, біжить у гори, щоб догонити стадо погнане на пашу, та тут блудить і попадає в неволю вовкови. Сей хоче його роздерти, та теля пригадує йому проголошений царем супокій. Вовк запроваджує невольника до своєї печери, та тут на другий день являєть ся стадо з псами виручати невольника. Починаєть ся облога вовчої кріпости. Вовк не боїть ся своїх противників, а тілько боїть ся лиса, і оповідає своїм другам про свої давнїйші пригоди з тим хитрим ворогом. Та от являєть ся лис у таборі обляжників, викликає вовка з кріпости, сей гине на рогах вола, а невольника, теля, випроваджують із печери. В те головне оповіданнє про теля вставлено оповіданнє про неприязнь лиса й вовка.

Як уже згадано, підчас облоги вовк оповідає своїм другам, чому він боїть ся лиса. То раз цар лев був занедужав. Усї звірі зібрали ся до нього, тілько лис не прийшов. Уже вовк намовив царя, що лиса треба за се замучити і вбити, коли ось надходить лис і каже, що вилїчить хорого царя. Він має мозок індійської риби, ним він натре царські крижі, а тимчасом треба з вовка здерти шкіру і обгорнути нею хорого царя, то його горячка минеть ся. Се так і зроблено, лев виздоровів і зробив лиса своїм найстаршим міністром.

Те саме оповіданнє про хорого льва, якого лис вилїчив якимись зїлями і здертою з вовка шкірою, було основою другої латинської поеми, що зложена була у Фляндрії в початку XII віку і має назву „Isengrimmus“ (то таке прозвище вовка). Яких 50 лїт пізнїйше зложена була третя латинська поема „Reinardus“ (се назва лиса), далеко ширша від попереднїх; тут зведено до купи 13 оповідань, із яких деякі находять ся і в нашій перерібцї „Лиса Микити“, а власне:

1. оповіданнє про те, як лис учив вовка хвостом ловити рибу (у нас пісня одинацята);

2. оповіданнє про те, як вовк був баранам за ґеометра (у нас пісня перша);

3. оповіданнє про те, як лис сповідав когута (у нас пісня десята);

4. оповіданнє про те, як вовк у кобили лоша купував (у нас пісня девята);

5. оповіданнє про барана, що сам хотїв скочити вовкови в пащеку (у нас пісня сема).

Оті латинські віршовані оповідання швидко розходили ся по манастирях, школах, а далї й по дворах учених панів у Франції, Нїмеччинї та Нїдерляндах. Двірські співаки, вандрівні школярі та рицарі розносили їх що-раз далї, переробляли їх на народнї мови: французьку, нїмецьку та нїдерляндську. Найважнїйша і найширша перерібка — французька. Се властиво не одна повість, а цїлий ряд повістей, майже не повязаних одна з одною, раз коротших то знов довших. Ті повісти писані ріжними людьми в XI і XII віках, були надруковані аж у XIX віцї і заповнили 4 здорові

томи; вони разом мають мало що не 50.000 віршів.

Загальна їх назва „Повість про Ренара“ (Le Roman du Renart), а поодинокі повісти називають ся „браншами“, тоб то по нашому „галузями“. Таких галузів було, здаєть ся, значно більше; до нас доховало ся їх 36. Та вони разом не творять цїлости, а та подія, що в пізнїйших перерібках, а також і в нашім „Лисї Микитї“, являєть ся осередком повісти і громадить докола себе всї инші оповідання, себ-то власне оповіданнє про суд льва, про триразове кликаннє лиса, про його засудженнє, про хитрощі, якими він викрутив ся від смерти, і про поєдинок лиса з вовком, хоч і находить ся в старофранцузькій поемі, являєть ся там тілько одною галузею в рядї инших, а не осередком цїлости.

Із французької мови переробив сю повість на старонїмецьку мову коло р. 1170 альзатський рицар Генріх Гїхезер. Він дуже вкорочував французькі оповідання, декуди додав дещо нового, але також не вмів зробити з розрізнених пригод одної цїлости.

Доволї вдачною пробою скомпонованя такої цїлости треба вважати італїйську перерібку одної части французької поеми, а то власне тої части, де розказано про суд льва над лисом. Італїйська перерібка має назву „Райнальдо“; вона дуже коротка супроти французької поеми і не здобула собі ширшого впливу.

Аж нїдерляндському поетови Віллємови, що коло 1250 р. переробив повість про лисові пригоди на нїдерляндську (долїшньо-нїмецьку) мову,

удало ся се дїло. Оповіданнє про суд льва він зробив тою основою, довкола якої громадять ся инші оповідання, як хрусталї довкола спільного ядра. Віллємова поема була коло 1280 року перекладена на латинські вірші і пізнїйше перероблювана на прозу (по нїдерляндськи друковано 1479 і 1485, по нїмецьки друков. 1498, по бельґійськи друк. 1564). Старонїмецьку прозову перерібку, де лис називаєть ся „Reinke“, переклав у р. 1794 великий нїмецький поет Ґете на нїмецькі гексаметри, держачи ся старої друкованої книжки майже крок у крок; його перерібка називає ся „Reineke Fuchs“ і відновила славу старо-нїдерляндської повісти в цїлім світї.

Від кінця XV віку, коли були надруковані прозові перерібки старих повістей про лиса, повісти ті стали ся улюбленою людовою книжкою в Нїмеччинї, Нідерляндах, Бельґії, а відси переходили чи то в перекладах, чи в устних оповіданнях до инших народів. Устні оповідання людові, дуже подібні до „галузїв“ старофранцузької поеми, здибаємо у всїх европейських народів: чимало їх також у народів словянських, а особливо в Українців, Москалїв і Сербів, хоч писані, книжні перерібки французької поеми в давнїйших часах сюди не заходили. Дуже багато оповідань про лисові та вовкові пригоди оповідають собі семигородські Саксонцї, що осїли тут іще в XIII і XIV віках. Навіть в устах галицьких Євреїв, що не вміють читати по нїмецьки, чув я широке оповіданнє про лиса, зовсїм подібне до основної повісти в нашій поемі; те саме оповіданнє записано навіть із уст

півдиких Муринів Готтентотів у полудневій Африці, де воно було занесене европейськими проповідниками разом із наукою Христової віри; віра Христова у них не приняла ся, а оповіданнє про лиса й вовка лишило ся в їх тямці.

Треба менї ще сказати кілька слів про свою перерібку сеї стародавньої повісти. Пишучи її, я взяв тілько головну раму нїдерляндської поеми Віллєма, значить, ту саму, що є і в нїмецькій книзї про Райнке і в Ґетевій перерібцї, та виповнював ту раму зовсїм свобідно, черпаючи і з старофранцузьких „галузїв“ і з богатого скарбу наших людових оповідань. Бажаючи написати книжку для молодїжи, я мусїв із старого твору, а значить і з того, що написав Ґете, повикидати богато такого, що зовсїм не годить ся для молодїжи. Натомість я повводив із старих оповідань та з наших людових байок дещо нового, так що загалом у другім виданню моєї перерібки враз із тим оповіданнєм, що становить рамку цїлости і тягне ся через усї пісні, вплетено трицять більших або менших оповідань і уступів.

І ще одно. Я бажав не перекласти, а переробити стару повість про лиса, зробити її нашим народнїм добром, надати їй нашу національну подобу. Я, так сказати, на чужий, позичений рисунок накладав наші колїри. Дословно я не перекладав нї відки анї одного рядка. Чи се хиба, чи заслуга моєї працї — в те не входжу, досить, що з сего погляду вона моя.

Ів. Франко.

ЛИС МИКИТА

ЛИСЬ МИКИТА

Пісня перша.

Надійшла весна прекрасна,
Многоцвітна, тепла, ясна,
Мов дівчи́на у вінку;
Ожили́ луги, діброви,
Повно гамору, розмови
І пісень в чагарнику́.

Лев, що цар є над звірями,
Пише листи з печатками,
Розсилає на весь світ:
„Час настав великих зборів!
Най зійдесь до царських дво́рів
Швидко весь звірячий рід.“

Ось ідуть вони юрбами,
Мов на відпуст з корогвами—
Все, що виє, гавка, квака;
Лиш один мов і не чує,
В своїм замку знай ночує
Лис Микита, гайдамака.

Ой не даром він ховаєсь!
Знать сумлінне обзиваєсь:
„Кривдив ти звірячий люд!“
Тимчасом в своїй столиці
Цар засів поруч цариці,
Щоб творити звірям суд.

Перший вийшов Вовк Неситий.
„Царю,—каже,—від Микити
Вже менї хоч пропадать!
Дїток моїх бє, кусає,
А Вовчицю обмовляє
Так, що й сором повідать!

„А й мене—хіба-ж то чесно?—
Як він хитро і облесно
Мало в гріб раз не вігнав!
Се було ще того разу,
Як я з царського указу
Мировим суддєю став.

„От до мене вбіг Микита!
„Вовче, справа знаменита!
Штири Барани ось тут.
Їм лишила ся по батьку
Гарна частка поля в спадку,
І на твій здають ся суд.

„Бачиш, почали сварить ся,
Анї руш їм подїлить ся—
Ґеометри в них нема.
Я веду їх в сою нетру:
Будь їм ти за ґеометру,—
Праця буде не дарма.“

„Втішивсь я—нема що крити.
Бачте, Баранів мирити
Дуже я люблю над все:
Як зроблю їм справу в поли,
То вам жаден з них ніколи
Вже рекурсу не внесе.

„От я швидко збираю ся,
З Баранами витаю ся—
Хлопці повні, як стручки!
„Ну бо, хлопці, поспішімо,
На той спорний ґрунт ходімо!
Маєте пальки, дручки?“

„Все тут,—кажуть,—все готове!“
Вийшли в поле Баранове,
Стали мірять—ні, не йде!
Тут за много, там за мало,
Вшир не хочуть, вздовж не стало,
Бо тут ліпше, там худе.

„Далі каже Лис Микита:
„Тут одна лиш стежка бита
Вас до правди доведе.
Вовче, стань на середині,
А з них кождий в сій хвилині
На ріг ниви хай іде.

„Станьте й стійте там спокійно,
Кождий уважай подвійно!
Як я крикну: раз, два, три,—
То з вас кождий без уговку
Як найшвидче к пану Вовку
Що лиш сили просто дри!

„Хто найшвидче дочвалає,
Вовка з місця геть зіпхає,
Мати-ме найбільшу часть.
Зрозуміли?“ „Зрозуміли!“
„Ну, ставайтеж, і до цїли
Най вам Бог добігти дасть!“

„В серединї став я радий,
Не доміркував ся зради,
А Микита на межи
Аж у собі радість тисне—
Як не гаркне, як не свисне:
„Раз—два—три! А враз біжи!“

„Ледво крикнув Лис Микита,—
Гей, як рушили з копита
Барани у той сам час!
А як збили ся до купи,
То вам наче штири ступи
В мене гопнули нараз.

„Штири Барани від разу
Мої кости на логазу,
Бачило ся, потовкли;
Я лиш зїпнув, закрутив ся,
Тай на землю покотив ся,
Очи кровю заплили.

„Та прокляті Бараниска
Не вважають, що смерть близька,
Що зомлїлий я лежу:
Сей рогами звідси пхає,
Той в противний бік штовхає,
Щоб посунути межу.

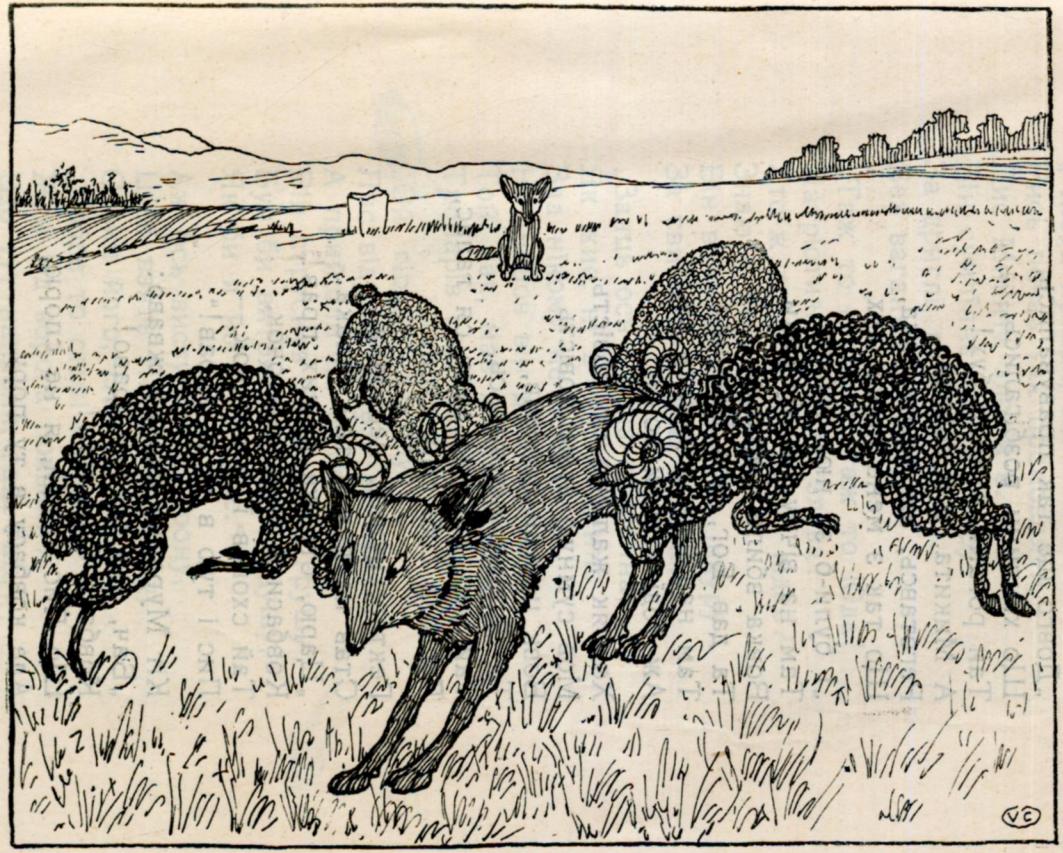

„Довго ще так правувались,
Що хвилини розбігались,
Тай рогами в мене бух!
А Микита, той собака,
Реготавсь, аж лазив рака,
Що так з мене перли дух.

„І були-б за нюх табаки
Там на вічну ганьбу таки
Вовка вбили Барани,
Та дав Бог, моя Вовчиця
Там надбігла подивить ся,—
Аж тоді втекли вони."

Хоч як жалібно сю повість,
Мов сумную дуже новість
Вовк цареви голосив,
То цариця хихоталась,
Тай цар, щоб не зняв ся галас,
Ледво в собі сміх дусив.

Гектор, цуцик, неборака,
Став на лапки тай балака:
„Царю, страже наших прав!
Ковбаси я мав шматочок,
Тай сховав її в куточок,—
Лис і тую в мене вкрав!"

Кіт Мурлика скочив жваво:
„Бач, яке собаче право!
Ковбаса була моя!
Що Лис злодій, я не спорю,
Але ковбасу в ту пору
В ковалихи викрав я!"

„Чиста правда, що й казати—
Рись почав так промовляти,—
Лис Микита злодій є.
Він сумліннє, честь і віру
За дриглі, горівки міру
Без вагання продає.

„Таж то нехрист, таж то Юда!
Патріотизм в нього злуда!
Хто-ж добра-б від нього ждав?
Знаю я його натуру!
Він всіх нас жидам на шкуру
За свинини-б фунт продав.

„Заяць ось—душа спасенна,
Як жиє, ні в ніч, ні денно
Зла нікому не хотів.
Ну, пішов він до Микити,
Той, бач, мав його навчити
Тропарів і кондаків.

„Ой, гірка була наука!
Лис відразу взявсь до бука.—
А прийшли на пятий глас,
Він струснув Зайця мов грушу;
Був би витряс з нього й душу,
Як би я його не спас.“

Аж ось виступив до трону,
Щоб взять Лиса в оборону,
Стрий його, Борсук Бабай.
„Добре то старі казали:
Жди від ворога похвали!
Що тут наплели, гай, гай,!

„І не сором вам, Неситий,
Власну ганьбу розносити,
Відгрівати давну плїснь?
А ви краще б нагадали,
Як ви з Лисом мандрували,—
То правдива, свіжа пісня.

„Вірним другом був Микита,
Але ваша злість несита
Злом платить найлїпшу річ.
Раз ото степами йшли ви,
Голод мучив вас страшливий,
Хоч коліна власні їдж!

„Аж тут чути: „Гатьта! Вісьта!"
Їде шляхом хлоп до міста,
З рибою на торг мабуть.
„Гей—Лис каже,—мисль щаслива!
Брате, буде нам пожива,
Лиш гляди та мудрий будь!"

„Скочив Лис з одного маху,
Бач, і впав посеред шляху,
Мов здохлий простяг лапки.
І лежить оттак простертий—
Він же-ж міг пожити смерти
Від мужицької руки!

„Хлоп надїхав—що за диво!
З воза злїз, за камінь живо,
Щоб його добити там.
Далї бачить—він не диха!
„От мій зиск—промовив стиха—
На клапаню буде блам.“

„Взяв Микиту за хвостину
Тай на віз між рибу кинув,
Сїв і їде в божий час.
А Микита, той проноза,
Нуж метати риби з воза,
В кадцї лиш лишив ся квас.

„Риб не стало, Лис мій в ноги!
Здибав Вовка край дороги,—
Той останню щуку мне.
„Ну-бо, брате Миколайку,
Ти лишив для мене пайку?
Погодуй тепер мене!“

„О—говорить Вовк Неситий—
Осьде пай твій знаменитий!
На, смакуй, та не вдавись!“
І—зміркуй безодню злости!—
Дав йому лиш самі ости
З риб, що вкрав так сміло Лис!

„А для Зайця річ нелюба,
Що надрав учитель чуба?
Ніби нас не драли всіх?
Хто-ж то бачив, щоб наука
Йшла до голови без бука?
Се розмазувать — лиш сміх.

„А той цуцик, Гектор куций,
Сам спіймавсь на своїй штуці!
Кіт Мурлика нам сказав:
Ковбасу ту знакомиту,
За що скаржить він Микиту,
Сам він у Мурлики вкрав.

„Мій братанок — муж побожний.
Всякий проступок безбожний
Перед ним неначе хрін.
Ось вже цілий рік минає,
Як твердий все піст тримає,
Не бере в рот мяса він.

„Я вже сам не раз журив ся,
Що так голодом зморив ся“ —
Тут урвав нараз Бабай...
Бач, кумпанія чима́ла
Бог зна звідки причвалала
З криком, шумом в царський гай.

Старий Півень перед веде,
За ним по два у ряд іде,
Несуть мари на плечах:
А на марах Курка лежить,
За марами весь рід біжить —
Плач і лемент, ох і ах!

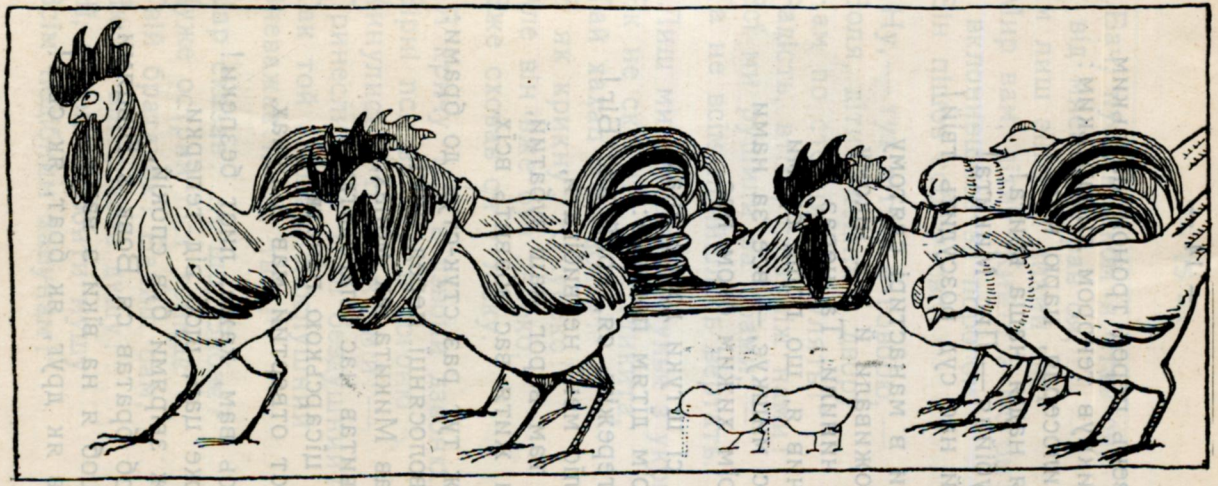

Півень перед троном царським
Крикнув тенором лицарським:
„Милосердя, царю мій!
Вся надія наша вбита!
А убійця — Лис Микита!
Най нас суд розсудить твій!

„Ми в манастирі святому
Проживали й зла нікому
Не чинили. Та нераз
Бачив я, що попід брами
Лис мишкує, — все за нами
Своїм хижим оком пас.

„Я сі штуки добре знаю,
Своїм дітям повідаю:
„Стережіть ся, крий вас Біг!
В ліс мені не вибігати,
Бо там ворог наш зубатий,
Він житя вас збавить всіх.

„Аж тут раз стук-стук до брами:
В волосянці перед нами
Став Микита як монáх,
Повитав нас благодатю,
І з цїсарською печатю
Лист отвертий мав в руках.

„Ось вам, каже, лист безпеки!
Каже цар, щоб від теперки
Між звірями був спокій,
Щоб братав ся Вовк з Вівцями,
І щоб я на віки з вами
Був як друг, як брат, як свій!

„Бач, пустинником я став ся,
І від мяса відцурав ся,
Їм лиш зіллє й дикий мід.
Мир вам, дїти! Жийте з Богом!“
І вклонившись за порогом
Він пішов собі у світ.

„Ну, — тут дїтям я говорю, —
Воля, дїти! Можна з двору
Нам по стернях погулять!“
Радість, втїха, спів між нами!
Всї ми рушили за брами, —
Та не всїм прийшлось вертать.

„Лиш ми вийшли, — гульк з укритя
Як не скочить Лис Микита,
Тай хахап мою дочку!
Я як крикну: Кукуреко!
Але він вже був далеко,
Вже сховав ся у лїску.

„Я кричу, мов в дзвони дзвоню...
Вірні пси за ним в погоню
Кинулись — та, Боже мій! —
Принесли лиш труп бездушний!...
Так той злодій непослушний
Зневажає наказ твій!“

Цар сказав: „А що, Бабає?
Дуже острий піст тримає
Твій братанок! Бачиш сам,
Як то він спасає душу!
Нї, конець зробити мушу
Всїм подібним хапунам!“

І Медведя зве Бурмила:
„Як тобі в нас ласка мила,
Друже, меч свій привяжи,
Йди до Лиса, най, моспане,
Зараз тут на суд мій стане,—
Строго-строго накажи!

„А вважай на ту падлюку,
Щоб не вдрав яку він штуку,
Бо то, брате, хитрий звір!“
„Що, мене-б він смів дурити?“ —
Закричав Медвідь сердитий,
Тай потяг в Микитин двір.

037 34

Пісня друга.

Гей хто в лісї не буває,
Той не бачив, той не знає,
Як Микита Лис жиє.
Лисовичі — славний замок,
Не один там хід і ґанок,
Ям, скритóк чимало є.

Лис Микита в своїй будї
Спочива собі по трудї,
Аж нараз почув: Стук, стук!
Глянув — ой, небесна сило!
Аж се сам Медвідь Бурмило,
А в руках страшенний бук.

„Гей Микито! Де він, ланець?
Вилїзай! Ось я післанець
Від саміського царя!
Наробив ти зла богато,
Злий на тебе Лев, наш тато, —
То й спокутувать пора!

„Кличе цар тебе на суд:
„Хай менї явить ся тут
Лис Микита, гайдамака!
А не хоче йти в мій двір,
На тортури, під топір!
Хай пропаде мов собака!“

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ 34790

Лис Микита счýлив вуха,
Коло брами пильно слуха
Тих грізних медвежих слів.
„Ей, — гадає, — що-б зробити,
Сего дурня раз провчити,
Щоб так гордо не ревів!“

Хитро в шпарку зазирає,
Чи де засідки не має?
Але ні, Бурмило сам!
Ну, тоді він вийшов сміло,
Втїхою лице горіло:
„Вуйку, ах, витайтеж нам!

„Вуйку, ви-ж се? Бійтесь Бога!
Так далекая дорога,
А такий на двóрі сквар!
Ви втомились, ви без духа,
Піт вам скрізь тече з кожуха!
Щож то, наш вельможний цар

„Иньших вже послів не має,
Що найлїпших посилає,
На найстарших труд валить? —
Ну, подвійно рад я тому,
Що хоч раз до мого дому
Гість так чесний загостить.

„Суд для мене — з маслом каша!
Знаю бо, що мудра ваша
Рада захистить мене.
А як ви за мене слово
Скажете, то все готово,
Царський гнів тяжкий мине.

„Вуйку, ми-ж одного роду!
З вами я в огонь і в воду!
Лиш сю нічку ще заждіть!
Гляньте, небо замрачене,
Ви втомили ся, а в мене —
Вибачте — болить живіт.“

„А се що тобі, небоже?“
„Ох, вуйцуню, страх негоже!
Я-ж пустинник, то й не слід
Мяса їсти. Ось і мушу,
Щоб не брать гріха на душу,
Ссати той обридлий мід.“

„Мід? — аж крикнув пан Бурмило,—
Мід обридлий? Божа сило!
Я-ж за мід би й душу дав!
Де він? Де його купуєш?
Як мене ним утрактуєш,
Вір — не будеш нарікав.“

„Вуйку, — каже Лис, — се жарти!“
„Жарти? Дай лиш зо три кварти,
То й присягою скріплю!
Мід, се райський корм чудовий!
Все за мід я дать готовий,
Над усе я мід люблю!“

„Га, як так, мій вуйку милий,
То ходім! Хоч в мене сили
Дуже мало — що робить!
Розказ твій, то голос з неба.
Для так чесних гóстей треба
Сил, здоровля не щадить.

„Не далеко тут — ось тільки
Буде відси зо чверть мильки —
Пребогатий хлоп Охрім.
В нього меду тьма безбожна,
Що не то що їсти можна,
Але хоч купай ся в нім!“

„Ой! — зітхнув Медвідь Бурмило, —
Аж на серці замлоїло!
Ну, Микито, ну, біжім!“
Сонце сіло вже за гори,
Як добігли до обори,
Де богатий жив Охрім.

На землі там, близь города,
З дуба грубая колода
Бовваніла. Майстер Гринь
Хтів по-здовж її лупати,
То й почав з кінця вже гнати
Здоровенний в щілку клин.

З-на дві пяди вже отверта
Щіль була; колода вперта
Про тото не трісла ще,
Лиш від клина заскрипіла,
Ніби зуби защіпила
Прохрипівши: „Ов, пече!“

„Вуйку! — шепче Лис Микита, —
Ось колода ся відкрита —
Ти пощупай їй під бік!
Хоч крива вона та сіра,
Та в ній меду що не міра.
Відси й я нераз волік.

„Глянь, вже темно по долині.
Хлоп давно лежить в перині,
То-ж нічого ти не бійсь!
Їж до схочу в імя боже!
Я постою на сторожі...
Ну лиш, сміло в шпарку лізь!“

„Спасибіг тобі, небоже! —
Рік Бурмило, — стій, щоб може
Не надліз який злий дух!
Ой, вже чую запах меду!
Ти, небоже, стань з переду,
На до рук отсей обух!“

І за сим Медвідь Бурмило
Лаби, голову й карчило
В ту широку щіль запхав;
Лис тимчасом трах обухом,
Клин із дуба вибив духом,
І Бурмила дуб спіймав.

„У! — сказав дуб, — є ще сила!“
Гей, як вхопить він Бурмила,
Аж стріщав у нього лоб.
„Вуйку! — крикнув Лис Микита, —
Правда, шпарка знаменита!
Знав де мід ховати хлоп.“

А Медведя заціпило!
Стогне, сапа мій Бурмило,
Але дуб трима й трима.
Шарпнув вуйко зо три рази,
Затріщали лаби й вязи,
Але вирвати — дарма!

„Вуйку,—каже Лис,— як чую,
Дуже вам медок смакує,
Та мабуть вас муха тне.
Їжте-ж, але міру майте,
Бо як обїсте ся, знайте:
Мід вам пупом поплине."

Та Медведю не до меду!
Крутить задом, а з переду
Дуб держить мов у клїщах...
То він шарпне, дряпне, смикне,
Далї з болю як не рикне,
Аж почули в небесах.

Лис на кпи його здіймає.
„Бач, як вуйко мій співає!
Вуйку, що за нута се?
Вуйку, вуйку, будьте тихо!
В хатї світло — буде лихо!
Вуйку, хлопа біс несе!"

А Охрім, богач-мужик
Пробудив ся — що за рик?
Виглядає у кватиру —
Що за диво? При колодї
Щось чорнїє... Може злодій?
Хлоп хапає за сокиру.

Вибіг з хати, приглядаєсь:
Се Бурмило борикаєсь!..
Репет підійма Охрім:
„Гей, сюди, сусїди любі!
Ось Медвідь зловив ся в дубі!
Гей, Медведя бить біжім!"

У! Кипить в селї трівога!
Наче ті вовки з берлога
Позривались мужики.
В чім хто був, в тім вибігає,
Що попало, те й хапає
Як оружє до руки.

Як прискочуть до Бурмила —
В сего ціп, у того вила,
В баби кочерга в руках,
А Охрім з тяжким обухом —
Кинулись на вуйка духом!
Лиш луп-цуп! та трах-тарах!

Біль додав Бурмилї сили:
Як не шарпне — Боже милий!
Шкіру всю з чола зідрав!
Ще раз шарпнув — вирвав лапи,
Але шкіру й кіхті-дряпи
Дуб немов своє забрав.

„Вирвавсь! Вирвавсь!“ закричали
Люде, в ростїч поскакали,
А Бурмило трух-трух-трух!
В лїс, у корчі збіг борзенько,
Ляг та стогне так тяженько,
Мов би з нього перло дух.

Аж тут суне Лис Микита.
„Ну, вуйцуню,— мовить — сита
Вже душа? А добрий мід?
Тай гаразд ви попоїли!
Хочете, я що неділї
Справлю вам такий обід!

„Ой, а я трохи́ не плакав,
Як там з вами хлоп балакав:
Я гадав, що буде бить.
Ну, та бачить ся, ви чемно
З ним розстались,—дещо певно
Вам за мід прийшлось платить.

„Е, що бачу! Ви з гризоти
Вбрались ніби на зальоти
У червоні сапянці!
А сю шапочку червону
Де купили? Чи до дому
Несете її доньці?...“

Так Микита насміхав ся,
А Бурмило лиш метав ся,
Та бурчав собі під ніс.
Аж на третій день ходою
Він з тяженькою бідою
Ледве в царський двір прилїз.

Як побачив цар ясенний,
Що Медвідь такий нужденний,
То аж руки заломав.
„Гей, Бурмило, любий друже,
Хто се збив тебе так дуже
Та зо шкіри обідрав?“

„Царю, пане!—рік Бурмило,—
Горенько мене постигло!
Се Микита все зробив.
Через нього муки много
Я приняв,—ох, мало свого
Я житя не загубив!“

Ух! Затупав цар ногою!
„Я короною ось тою
Заклинаюсь: не уйде
Сей злочинець злої муки!
Дай менї його у руки,
То до завтра не дожде!“

Потім троха мисли ладив
І з сенатом раду радив,
Щоб Микиту взять на гак,
Постанову мав велику.
Приклика Кота-Мурлику
І до нього мовить так:

„Ти мій вірний Кіт Мурлика,
Хоч постава не велика,
Та розумний ти за трьох.
Ось тебе я шлю: піди ти
Сам до Лиса до Микити,
У його злодійський льох.

„І кажи, щоби як стій
Він у двір явив ся мій!
Загрози йому, що гака
Не мине й тяженьких пут,
Як на суд не стане тут
Лис Микита гайдамака!“

Кіт Мурлика поклонив ся
І в дорогу спорядив ся,
Хоч по шкірі дер мороз;
Страх не рад він був тій честі,
Та що цар дав, їдж до решти!
Сперечати ся не мож.

Пісня третя.

Кіт Мурлика до дороги
Добре взяв за пояс ноги,
В торбу впхав печену миш,
І лїсочком, холодками
Так на підвечерик са́мий
Він прибув до Лисови́ч.

Стукнув в браму, дожидає...
Лис в кватирку виглядає.
Кіт Мурлика шапку зняв,
Поклонився йому низенько,
Привитав його борзенько,
Тай такі слова сказав:

„Не прогнївай ся, нанашку!
Не приніс я жадну фрашку,
Але царський вам наказ:
Другий раз се цар, наш владця,
Через свойого післанця
На свій суд ось кличе вас.

„Що тут довго говорити!
Дуже цар на вас сердитий,
Тож я раджу вам: ходіть!
Цар покляв ся на корону:
Як не ставитесь до трону,
То пропащий весь ваш рід“.

„Мурцю!—скрикнув Лис Микита,—
От не ждали! От візита!
Боже милий, як я рад!
Ну, ходи в мої обійми!
А про те казать не смій ми,
Щоб як стій іти назад!

„Таж Лисиця, твоя тітка,
Так тебе видає зрідка,
Що не пустить нас під ніч.
А маленькі Лисенята,
Чи ж вони пустили-б брата?
Ні, то неможлива річ!

„Повечеряєм гарненько,
Проспимо ся, а раненько
Холодком — тай в божу путь!
Я про царський суд не стою.
А що рад піду з тобою,
Ти про сеє певний будь!

„Он з Медведем иньше діло!
Ти розваж: прийшов Бурмило
Мов розбійник у мій двір,
Тай до мене з криком, фуком,
З величезним в лапах буком—
Я-ж малий, слабенький звір!“

„Ой нанашку,—рік Мурлика,—
Ласка ваша за велика...
Але ліпше ми не ждім!
Ніч чудова, місяць світить...
Попрощайте жінку й діти,
Тай у путь як стій ходім!“

„Мурцю,— каже Лис,— май розум!
Ніч не тїтка, ми не возом
Будем їхать, ні лїтать.
Всяка погань лїсом лазить,
Нуж-но хто на нас наважить!
Нї боротись, нї втїкать!“

Тї слова Кота Мурлику
Кинули у дрож велику.
„Ваша правда,— він сказав.—
Мушу на ніч вже лишить ся...
Та скажїть, щоб поживить ся,
Де б я тутка що дістав?“

„Щож, не гнївайсь, Мурцю дїльний!
Чоловік я богомільний,
Піст твердий держу день в день.
Та тобі вже я придбаю
Найсмачнїйше, що лиш маю:
Крижку меду зїж лишень!“

„Меду? Тьфу!— відрік Мурлика.—
Хай Бурмило мід той лика!
Ним мене ти не вкормиш!
Та у вашому фільварку
Чей-же є де в закамарку
Хоч одна порядна миш?“

Лис Микита рік до Мурка:
„Ти жартуєш! Навіть Турка
Я-б мишми не трактував!
Що ти видумав, небоже?
Миши їсти!... Милий Боже!
Про таке я й не чував!

„Та як ми́шей ти бажаєш,
Мурку любий,—тут їх маєш,
Що хоть ними гать гати!
Тут у війтовім будинку
Мишей тьменна тьма, мій синку,
І близенько нам іти!“

„Ах, нанашку мій наймильший,
Поведіть мене на миши!
Я на миши дуже звик!“
„Добре! Так ходи-ж за нами!“
І полізли бурянами
Аж де війтів був курник.

Там в стїні дїра пробита,
Нею часто Лис Микита
Нічю в курятник гостив;
Вчора ще пустив він крови
Війтовому когутови,
Аж когут і дух спустив.

Війт зо злости зчервонівши,
З когута лиш пірє вздрівши,
Крикнув: „Нї, вже не стерплю!
Мушу злодія зловити“
Край вікна дав присилити
Мотузяную петлю.

Лис Микита се пронюхав,
Тай говорить: „Мурку, слухай,
Як там мишки цвіркотять,
Мов горобчики невинні!
А ось тут і дїрка в глині—
Тілько влїзти тай хапать!“

„А безпечно-ж тут, нанашко?
Нині за біду не тяжко,
А війти, то хитрий люд!“
„Га, — говорить Лис зрадливий, —
Хто занадто боязливий,
Най такий покине труд!

„В середині там не був я,
І про хитрощі не чув я,
Та коли боїш ся ти,
То ходім раднїйш до дому,
Повечеряєм по свому:
Редьку й медові сотй.“

Кіт Мурлика застидав ся.
„Що, гадаєш, я злякав ся?“—
До Микити він озвавсь.—
„Страх, то не котяче діло!“
І у дірку скочив сміло,
І шасть-прасть! В сильце спіймавсь.

Ой, повис він у воздухах,
Затрепавсь, та по тих рухах
Шнур ще дужче горло стис.
Кинувсь—вдарився до одвірка!
А з гори, де клята дірка,
Заглядає зрадник Лис.

„Ну, що, Мурцю мій наймильший,—
Каже він,—смакують миши?
Правда, що за пишний смак!
Хочеш соли? Я покличу,
Або в війта сам позичу,—
Чи волиш вже їсти й так?...

„Ого-го, вже й ти співаєш!
Але славний голос маєш!
Тенор! Ах, люблю на смерть!
Жалібно, аж ллєть ся в душу!...
Ох, бігме, я плакать мушу...
Ну, спасибіг за концерт!“

Раптом двері заскрипіли,
Війт роздягнений, спотілий
З палицею сам впада;
А за ним сини і слуги,
Сей з ременем, з буком другий—
Ось де Муркови біда!

„Бийте злодія! — вийт крикнув, —
Вчора когута нам смикнув!
Бийте, поки спустить дух!“
І луп-цуп летять удари...
Мій Мурлика з уст ні пари,
Мов осліп уже й оглух.

„Бийте! — війт кричить і кропить.
В тім Мурлика скік! Як вхопить
Пана війта за сам ніс!
Хруп тай хруп, мов миш велику,
Кіхтями роздер всю пику,
Мов би гречку грабав біс.

„Ґвалт! Рятуйте!“ — крикнув з болю
Війт і впав як сніп до долу.
Всї до нього. — „Гей, світїть!
Гей води! Гей губки, вати!“
Кинули ся кров спиняти, —
Вже й не в голові їм Кіт.

А в Кота тверда натура:
Лиш відсапав тай до шнура,
Взяв ся гризти і кусать.
Далї шарпнув ся що сили,
Шнур урвав ся і в тій хвили
Кіт свобідно міг гасать.

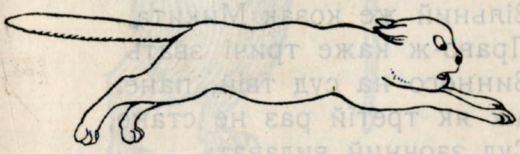

Ну, він мишей відцурав ся,
В курнику й не обзирав ся,
А задравши хвіст, як міг
Драпнув в дїрку, та до лїса,
А лїсами, мов від біса,
Просто в царський двір прибіг.

Як уздрів його Лев-батько
Збитого мов кисле ябко,
З злости аж позеленів.
„Що? — кричав звірів правитель,—
„Чи знов сміє той урвитель
Насміхать ся з моїх слів?

„Ні, вже того за богато!
Будь я пес і пес мій тато,
Коли се йому прощу!
Військо шлю на гайдамаку!
Скоро зловлю, — на гиляку,
І гнїздо все розтрощу!“

Грізно цар ревів і тупав,
Був би Лиса з кістьми схрупав,
Як би мав його в руках.
Аж як гнів пройшов безмірний,
Виступив Бабай покірний,
І сказав при двораках:

„Царю, явна річ, не скрита:
Вільний же козак Микита,
Право-ж каже тричі звать
Винного на суд твій, пане.
Аж як третїй раз не стане,
Суд заочний видавать.

„Що втім правди чи неправди,
Що про нього клеплють завжди
В те не входжу, — та для всїх
Рівне право! Тож пішли ти
І мене ще до Микити,
Чей прийде до твоїх ніг.“

Цар махнув лиш головою,
Дав знак згоди булавою,
Та нї слова не сказав;
А Бабай як стій зібрав ся,
У дорозї поспішав ся,
В Лисовичах на нїч став.

Пісня четверта.

Лис собі в вечірню по́ру
З дїточками коло дво́ру
Розмовляючи гуляв,
Аж тут голос у діброві
Обізвав ся: „А, здорові!
Ось до вас я причвалав?“

„Ах, Бабай! Чи ти се, стрику?
Ну, мабуть якусь велику
Новину несеш до нас!
Ти втомив ся? Ти сумуєш?
Ну, до хати! Заночуєш,
То й балакать буде час“.

Всї гарненько привитались,
Про здоровлє розпитались,
Випив вишнячку Бабай.
Сїв на приспі, віддихає,—
Лис про царський двір питає:
„Ну балакай, не зітхай!“

„Гей, синашу, схамени ся,—
Так сказав Бабай до Лиса—
Що за збитки робиш ти?
За що ти з післанцїв кпиш ся?
Чи на правду ти боїш ся
На той царський суд іти?

„Я-ж гадаю, синку милий,
Що ти зможеш в одній хвили
Ворогам заткати рот.
Адже всї їх глупі мізки
Проти твого стóють тріски!
Оттакий то весь народ!“

„Правду кажеш, любий стрику,—
Рік Микита,—і велику
Ти охоту в мнї підвів.
Щож, піду! Най всї побачуть!
Хто сміє ся, ті заплачуть,
Цар на ласку змінить гнїв!

„Хоч там цар на мене лютий,
Та він знає, що в мінути
Небезпечні, в чорний день
Всї торочать не до ладу,
Але дати мудру раду
Вміє тілько Лис оден“.

І вийшли оба в світлицю.
Привитав Бабай Лисицю,
Всї засїли край стола.
Лисенята Міцько й Міна
Повлазили на колїна—
Живо гутірка пішла.

„Дуже лютий цар, Бабаю?—
Рік Микита.—Знаю, знаю,
Жаль йому медвежих мук!
Та в нас був старий рахунок,—
Довго ждав я на трафунок,
Щоб дістать його до рук.

„Тому літ ще не богато,
Як Бурмила Лев, наш тато,
Ґубернатором зробив
На підгірські наші бори,
Щоб звірячі справи й спори
Всї по правдї він судив.

„От тодї то Вовк Неситий
Напосївсь мене здусити,
А з Бурмилом змову мав;
І на суд ґубернїяльний
За мій помисл ґенїяльний
Перший раз мене пізвав.

„Що за помисл? Слухай, друже!
З Вовком раз, голодні дуже,
На поживу вийшли ми.
День. У церквї дзвін десь дзвонить,—
Та нас голод з лїса гонить
Серед лютої зими.

„До села йдем осторожно,
Нюхаємо, де би можно
Чим масненьким поснїдать,—
Аж тут сала, мяса запах
Не лиш в носї, а аж в лапах
Закрутив нам—хоч тут сядь!

„Тії пахощі нас гарні
До попівської спіжарнї
Мов по нитцї довели.
Стали ми довкола нюхать,
Чи безпечно всюди—слухать,
Аж віконце ми знайшли.

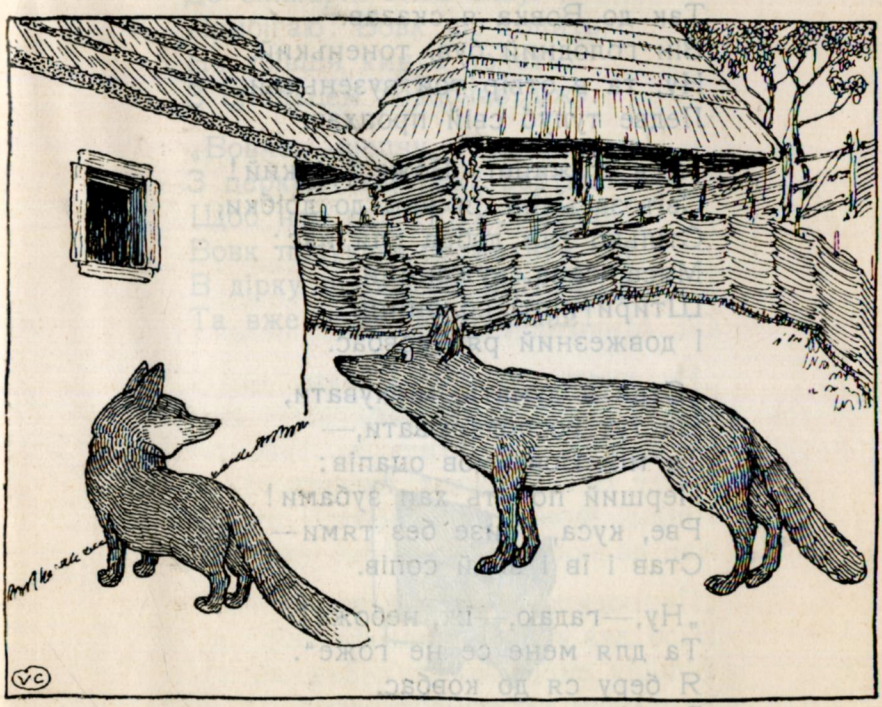

„Страх тїсне було віконце.
„Лїзем, Вовче?“ „Лїзем конче!“—
Каже Вовк.—„Ти перший лїзь!
Глянь, чи де нема зелїза!
За тобою й я полїзу,—
(Так Вовк каже)—лїзь, не бійсь!“

„Я проліз досить вигідно,
Роздивив ся. „Лізь свобідно!“
Так до Вовка я сказав.
Він голодний був, тоненький,
Ну, та в отвір той вузенький
Ледве тулуб свій пропхав.

„А в спіжарні – Боже кріпкий!
Світ затьмив ся нам до дрібки,
Стілько там добра для нас:
Мяса, сала, вуженини,
Штири пілтї солонини
І довжезний ряд ковбас.

„Став я думать, міркувати,
Як тут господарювати,—
Та мій Вовк мов оцапів:
Перший полоть хап зубами!
Рве, куса, гризе без тями—
Став і їв і знай сопів.

„Ну,—гадаю,—їж, небоже!
Та для мене се не гоже“.
Я беру ся до ковбас.
З жердки легко їх здіймаю,
Крізь віконце викидаю,
Поки всїх отак не стряс.

„А за ними й сам в віконце
Вискочив, тай ну чим скорше
Всї на шию надївать.
Навантажив як коралї,
Тай до лїса далї, далї,
Скарб у яму щоб сховать.

„Скарб у яму заховавши,
Спокійненько поснідавши
До спіжарні знов біжу.
Прибігаю: Вовк ще голить,
Не доївши кинув полоть,
З смальцем розпочав діжу.

„Вовче,—шепчу,—час до гаю!
З церкви люде вже вертають,—
Щоб нас тут хто не застав!"
Вовк почувши се жахнув ся,
В дірку прожогом метнув ся,
Та вже ледво шию впхав!

„Бачиш—повний був, мов бочка!
Став у дірці, тілько очка
Витріщив, немов баньки.
Страх відняв у нього мову...
Я-ж кричу: „Чого став знову?
Ну, якої бідоньки?"

„Вовк не тямить вже, що діє!
Пхаєсь в дірку, аж потіє,
Та дармий його весь труд.
Далі з лютої розпуки
Заломав передні руки—
„Лисе,—каже,—згину тут!“

„Вовче,—кажу,—чи зрурів ти,
Чи від смальцю опянів ти?
Вилізай, пора нам в гай!“
„Ой, не можу, мій Лисуню!
Бачиш, пуза не просуну!
Ой, Микито, помагай!“

„Ну, скажи ти сам, Бабаю;
Що я тут чинити маю,
Як драбузі помогти?
Лишу Вовка—може згинуть.
Ліпше, думаю, не кинуть,
Але до попа піти.

„Попросить по добрій воли,
Щоб дав пилки і позволив
Більшу вирізать діру.
Здумавши сю річ штудерну.
Мовлю Вовку: „Жди, я верну!“
І в попівство просто дру.

„Піп був власне у покою:
В пообідньому настрою
Люльку ходячи курив.
У вікно я заглядаю,
Лабою шкряб-шкряб благаю,
Щоб вікно він отворив.

„Піп поглянув, підбігає...
„Лис у вікна заглядає!
Гей, ловіть його! Біжіть!“
Я й не зчув ся, а за мною
Слуги, служниці юрбою,—
От я духом через пліт.

„Крик за мною, як в гамарні...
А я просто до спіжарні,
Тай сховав ся під поміст.
Тут погоня надлїтає:
„Де він? Де той Лис?—питає—
Показав нам тілько хвіст!“

„В тім зирнули, а з віконця
Вовк Неситий проти сонця
Визирає! „А, ти тут?
Ой, нещасная головка!
Таж се Вовк! А бийте-ж Вовка!
Тут йому зробіть капут!“

„Вовк їх там не дожидав ся,
А в спіжарню заховав ся,
При саміських дверях став.
От вони як отворили,
То Неситий скік в тій хвили,
З сеї шпарки скористав.

„Та дістав там з дивовижі
Скілька буків через крижі,
Так що ледво в лїс долїз,
І про справу сю немилу
Заразїсінько Бурмилу
Він на мене скаргу внїс.

„Хоч сам винен за лакомство,
А на мене віроломство,
Злобу й зраду наклепав.
Ну, а думаєш Медвідь
Розібрав усе як слід,
По закону поступав?

„Де тобі? Суддя той ласий,
Як дізнав ся про ковбаси,
Що я з трудом розстарав,
Як ревне на мене туго:
„Зараз все віддай, злодюго!
Будеш ти ковбаси крав?“

„Ти й віддав?“—Бабай питає. —
„Щож було робить, Бабає?
Адже-ж хтів відтяти хвіст!
Та щоб всї віддать—а дзуськи!
Штири дав йому тонюські,
А собі лишив ще шість.

„От Медвідь так судить справу:
„За побої, за неславу,
Вовче, маєш ковбасу!
Решту я зїм. Ти-ж, Микито,
Рад будь, що тебе не бито!
Марш, бо кости рознесу!“

„Так то нас судив Бурмило!
Гірко се мене вшпилило!
Я присяг на царський хвіст:
Як його дістану в руки,
То за всї ті підлі штуки
Він тяженько відповість“.

Надоспіла і вечеря;
З пірєм пражена тетеря—
Всім досить її було.
Як гарненько поживились,
Де про що розговорились,
Тай пішли собі в стебло.

А як рано повставали,
То гарненько поснїдали!
Їли сало з чесником,
Потім гусячу потравку,
Закусили-ж сю приправку
Ще копчечним судаком.

Оттодї Микита вбрав ся
До дороги й так прощав ся
З господинею й дїтьми:
„Люба жінко, будь здорова!
Час іти менї до Львова,
Тож ключі усї прийми!

„Наглядай як слїд в коморі,
Бо ті миши красти скорі,—
А про мене не журись!
Хоч тепер на нас цар лютий,
Але легко може бути,
Що всміхне ся ще колись.

„А ви, дїти, не пустуйте,
По за домом не герцюйте,
Мамі збитків не творіть!
Глянь-но, стрику, що за звірик
Отой Міцько! Хто повірить,
Що йому ще тілько рік!“

І дітей поцілувавши,
Жінці в вухо пошепташи,
Що там ще сказати мав,
Лис Микита мов у гості
В Львів, на зустріч царській злости
Враз з Бабаєм почвалав.

Пісня пята.

Гу, гу, гу!—в дворі гуділо,
Мов Бог зна, яке там діло—
„Лис Микита! Лис приспів!“
А Микита мов не чує,
Гордо, сміло машерує
Між рядами ворогів.

Перед троном зупинив ся,
І цареви поклонив ся,
І такі слова сказав:
„Царю наш великодушний!
Слову твойому послушний,
Я на суд твій правий став.

„Вірю в велич твого духа.
Не прихилиш свого вуха
Ти поганим брехунам,
Що байками і брехнями
Раді б розлад поміж нами
Сколотить на шкоду нам“.

Але цар глядів понуро
Й крикнув: „Підла креатуро!
Ти ще тут хвостом вертиш?
Смієш прав допоминать ся?
Нам ще хочеш підлизать ся?
Нї, вже нас не підлестиш!

„Глянь, ось Півень у жалобі!
Кіт Мурлика ось при тобі,
І Бурмило, мій барон!
Тямиш біль їх, ганьбу, муки?
Гей, беріть його у руки
І до трібуналу! Вон!“

„Царю,—смирно рік Микита,—
Чи-ж так явна вже й відкрита
Що до них вина моя?—
Що Бурмило був упертий
Конче хлопський мід ізжерти,
То чи-ж тому винен я?

„А Мурлика,—Боже, Боже!
Він ще жалувать ся може?
Хто-ж на ловах не прийма
Бійки, невигід подібних?
Тай хібаж для Мишей бідних
Констітуції нема?

„Кажуть: злодій я, поганець!
А Мурлика, твій післанець,
Теж не меньший горлоріз.
Бо чи-ж то не для злодійства,
Кроволитя і убійства
Він у тую шпарку влїз?

„Царю, я підданий вірний!
Як такий твій гнів безмірний—
Дай на смерть мене судить!
Дай малих злочинців вішать,
Най великі тим ся тїшать!
Коли так—не варто й жить!“

Та цар Лев не вів і вухом!
І взяли Микиту духом,
І звязали й повели
Стражники у трібунали;
В трібуналах засїдали
Старі Цапи і Осли.

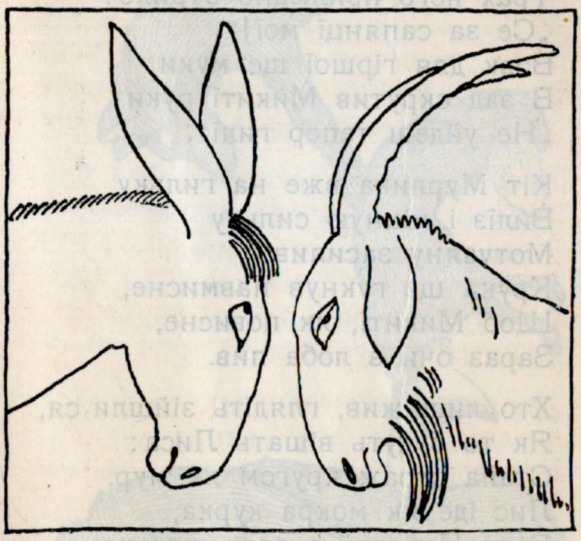

Став Микита тай балака,
Та найстарший пан Осляка
Вже пять років як оглух
Присудили: „На галузцї
Лису висїть на мотузцї,
Поки з нього вийде дух.“

Вовк, Бурмило і Мурлика
Як почули се, велика
Радість обняла їх ум.
Зараз за катів обрались,
І Микитї нахвалялись
Причинить до смерти глум.

Лиса вивели, Бурмило
Трах його прилюдно в рило!
„Се за сапянцї мої!“
Вовк для гіршої ще муки
В зад скрутив Микитї руки:
„Не уйдеш тепер гилї“.

Кіт Мурлика вже на гильку
Вилїз і міцную сильку
Мотузяну засилив.
Крука ще гукнув навмисне,
Щоб Микитї, як повисне,
Зараз очи з лоба пив.

Хто лиш жив, глядїть зійшли ся,
Як то будуть вішать Лиса:
Стала страж кругом як мур.
Лис іде як мокра курка,
Вовк Неситий з заду штурка,
А Медвідь веде за шнур.

„Не лякайсь,— сказав Неситий,—
Ми від разу задусити
Не гадаємо тебе.
Будеш дриґав ще лапками,
Поки Крот під дубом ями
У твій ріст не вигребе“.

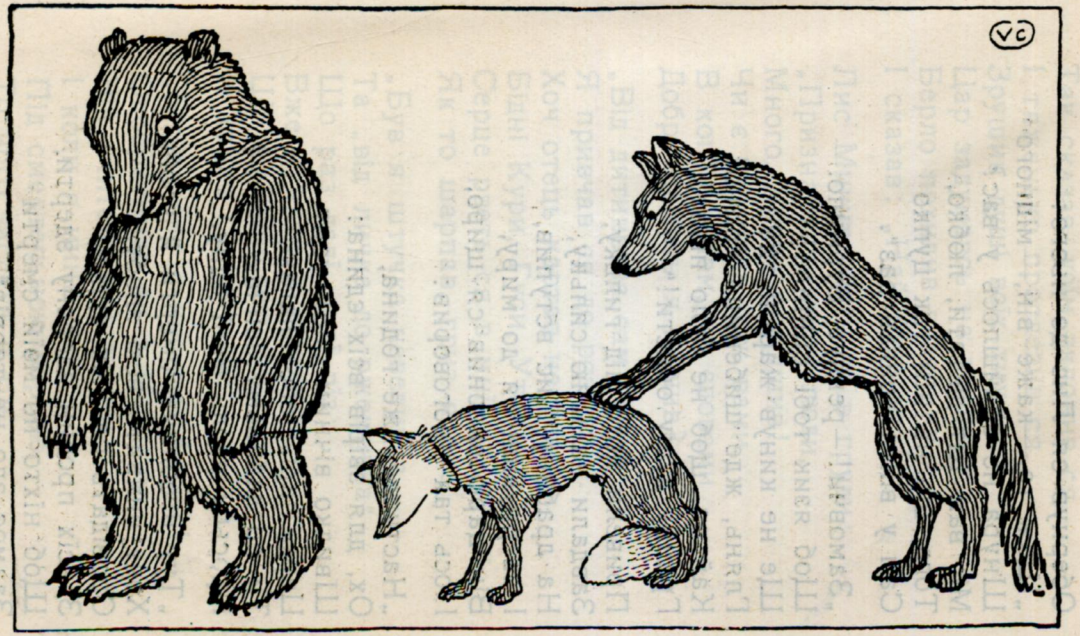

Обернув ся Лис до нього:
„Щож то,—каже він,—міцного
Шнура не знайшлось у вас?
Міг вам Кіт дістати, любко,
Того, що на нім так цупко
Сам у війта дриґав раз".

„Замовчи!—ревнув Бурмило.—
Щоб язик тобі сціпило!
Ще не кинув жартів ти?
Глянь, жде шибениця грізно!
Кай ся, щоб не було пізно,
Грішну душу очисти!"

Привели його під гильку,
Завдали на шию сильку,
На драбину Лис вступив,
І звернувши ся до миру,
Він царю вклонив ся щиро,
І ось так проговорив:

„Наступає вже година,
Ох, для звірів всіх єдина:
Швидко вічним сном усну.
Царю наш, тебе благаю,
Ти по давньому звичаю
Просьбу вволь менї одну.

„Тут в обличю смерти й гробу
Хочу виявить всю злобу,
Сповідать ся всіх гріхів,
З всіх провин заслону здерти,
Щоб нїхто по моїй смерти
За моє зло не терпів".

Так сказав, усім вклонив ся,
І тяженько прослезив ся,
Зрушив душі всіх хижак;
Цар задумавсь на хвилину,
Берло похилив в долину
І сказав: „Най буде так!“

Лис Микита бєть ся в груди:
„Признаю ся, чесні люди,
Много, много я грішив!
Чи є хоч один між вами,
В кого-б дїлом, чи словами
Добру память я лишив?

„Від дитинства сам собою
Я привчав ся до розбою,
Хоч отець картав не раз.
Бідні Кури, Гуси, Утки!
Серце рветь ся в мнї ось тутки,
Як то шарпав, гриз я вас!

„Був я штучка невеличка,
Та „від личка до ржемичка“
Що раз далї, далї лїз:
Вже ягнята й козинята,
Що відбігли геть від тата,
Я хапав і в яму нїс.

„Біг до зла я шляхом битим!
Спобратимав ся з Неситим:
Він учитель мій у злім.
І коли я нинї стою
Під смертельною вербою,
То його заслуга в тім.

„Раз ото на переднівку
Ми таку злодійську спілку
Завязали: я дрібне,
Вовк велике має красти,
А що зиск — по рівній части;
Нині кара бє мене!

„Але як прийшло ділить ся,
То ніколи, як годить ся,
Половини Вовк не брав:
Загарчить — не смій і писнуть!
Сам же, хоч би мусів тріснуть,
До крихітки все зіжрав.

„А як часом грубшу штуку
Нам вдалось спіймати в руку,
То Неситий як ревне,
Вже Вовчиця тут з синами!
Мясо мало не з кістками
Хавкнуть — хвиля не мине.

„Адже-ж тямлю так як нині:
У одної ґосподині
Нічю вилїз я на під;
Висїв тамка у димарни
Солонини полоть гарний, —
Ну, його й дістати слід.

„Кажу: „Вовче, ти дри стріху,
Я-ж сей полоть нам на втїху
Живо з вішалки здійму.“
І поліз я на бантину,
Довго мучивсь, поки скинув
Полоть просто в рот йому.

„Вовк мясиво хап — і драла!
Та мене ще хіть зібрала
На вечерю Курку взять.
А у тої ґосподині
На близесенькій бантині
Спав Курей довгенький ряд.

„Підіпхавши ся по платві,
По бантині мов по дратві
До Курей я вже підліз.
Серце бєть ся... Тихо... Темно...
От в такі то хвилі певно
Найлюбійш жартує біс.

„Вийшла-ж і менї ярмурка!
Я гадав, що з краю Курка,
А то крепкий був Індик.
Я на Курки шийку мірив,
Індика в крило і вцілив, —
А Індик як здійме крик!

„Я зубами хап за тепле,
А Індик крилом як стрепле!
Даром, що старий я Лис, —
Світ менї заморочив ся,
Я схитнув ся, поточив ся,
З Індиком гегеп у низ!

„Ну, тай мав я тут пригоду!
Полетів, та не до поду,
А на тік у сіни впав.
Гепнув так з цілого маху,
Думав: кожду костомаху
Мов у ступі зопихав.

„Не конець тут моїй лазні!
В сінях був я мов у казні,
Вийти не було куди.
От запхав ся я в куточок
І стулив ся у клубочок:
„Тихо! Лихо пережди!“

„Та даремну мав надію!
Чую голос: „Гей, Андрію!
А поглянь-но до сіней!
На поді там щось кричало,
І у сіни щось упало!
Ну, Андрію, встань-но, гей!“

„Чути: наймит щось воркоче,
Встав, щось шкряба і стукоче, —
Світло він світив мабуть;
Далі двері відчиняє,
Каганець в руках тримає:
„Що за дідько гримнув тут?“

„Глип! Індик по сінях ходить.
„От хто крики тут заводить!
З сідала Індик упав!“
Втім в куток зирнув нечайно...
„Ай! Хозяйко! Уставай-но!“
Гість до нас тут завитав!“

„Що за гість?“ „Та Лис Микита!“
„Бий, Андрію!“ „Чим же бити?
Встаньте радше з подушок!
То обоє ми без труду
Сю поганую приблуду
Живо зловимо в мішок.“

„Поки там вона збираєсь.
Наймит з близька призираєсь
Знай до мене з каганцем.
Я-ж сиджу, тремчу, все чую,
Тай усе собі міркую,
Як би тут втекти живцем?

„Ось хозяйка лїзе в сїни;
Того й ждав я, як відчинить
Двері в комнату вона:
Шусть їй прудко по під ноги,
В хату вскочив тай з порога
Просто скачу до вікна.

„Шибку висадив з розгону,
Стрічку не одну червону
Я на шкірі здряпонув;
Ну, та вирвав ся на волю,
Тай садком, відтак по полю
Мов безумний в лїс махнув.

„Довго бігав без уговку,
Поки врештї в нетру к Вовку
Ледво дишучи добіг.
„Ой Вовцуню! Я аж гину!
Дай же мяса одробину,
Що для мене ти зберіг!“

„О, зберіг! — смієсь Неситий, —
Тим ти певно будеш ситий.
На, і знай дар щедрий мій!“
„І — зміркуйте підлу штуку! —
Дав менї дубову клюку:
Полтї вішають на нїй.

„Оттаке сказати мушу:
Тілько гріх я брав на душу,
Що із ним до спілки крав,
А за гріш не мав пожитку,
І без власного прожитку
Був би з голоду пропав.

„Але я не дбав нї троха!
Славний скарб царя Гороха
Я у своїх мав руках!
Скарб безмірно так богатий,
Що ледви би міг забрати
На сїм возів у мішках.“

Лев про скарб такий почувши,
Насторожив пильно уши.
„Лисе, що се ти верзеш?
Про який се скарб гадаєш?
Чи ще й доси скарб той маєш?“—
Лис сказав на те: — „А вже ж!

„Царю, — каже, — пане милий,
Перед входом до могили
Я душі не обтяжу!
І чого нїяким світом
Не сказав би жінцї й дїтьом,
Се тобі я розкажу.

„Знай же, царю, скарб той грубий
Стать ся мав твоєї згуби
І нещастя жерелом.
Не вкради його Микита,
Кров твоя була-б пролита,
Став ся-б страшний перелом!“

Лев неначе ужалений
Скочив, рикнув, мов шалений:
„Що, що, що се ти сказав?
Що се за смалені дуби?
Перелом? Нещастя? Згуби?
Все розказуй, щоб я знав!“

Каже Лис: „Я царську волю
Рад сповнити, тілько молю,
Вислухай мене ти сам.
Лиш тобі й твоїй княгині
Важну річ відкрию нині
І Гороха скарб віддам."

„Гей, здійміть із нього пута,
І ведіть його ось тута!"
Крикнув гучно Лев катам.
Ті нерадо розвязали
З пут Микиту й розважали,
Щó то він набреше там!

А Микита, волю вчувши,
Свобіднїйше відітхнувши,
„Слава Богу!" — прошептав. —
„Ну, коли не рад здихати,
Наострись гаразд брехати!"
З тим перед царем він став,

„Ну, — цар каже — сядь Микито,
Сміло все кажи й відкрито,
Але з правди не змили!
Бо як збрешеш, то їй Богу,
Не за шию, а за ногу
Будеш висїв на гили!"

Пісня шеста.

Слухайте-ж, як Лис Микита
Цупко, наче кінь з копита,
На брехню пустив ся й лесть!
Щоб лиш на гилї не згинуть,
Не задумавсь камінь кинуть
І на батька свого честь.

„Царю і весь чесний зборе!
Превелике, люте горе
По заслузї бє мене!
За злодїйство дам я душу,
Та одно злодїйство мушу
Розказати вам страшне.

„Кільканацять лїт вже тому,
Як мій батько — де, в якому
Місцї, хто се зна? — напав
Славний скарб царя Гороха.
Та добра йому нї троха
Скарб той клятий не придбав.

„Батько мій був го́рда штука.
Фінансовая наука
Був його любимий фах.
Льстив царю, міняв все фарбу,
Щоб лиш стать мінїстром скарбу,
Він на се острив ся страх.

„Та ти, царю, хитрість скриту
Проглядів, прогнав Микиту,
А міністром став пан Рись.
І пішов мій батько в пущу
І поніс він думу злющу —
Відомстить тобі колись.

„В пущі скарб знайшов заклятий,
І почав він міркувати,
Щоб великий бунт піднять,
Щоб царя зіпхнути з трону,
Славну-ж царську корону
Щоб Медведеви віддать.

„Спілку він зібрав велику.
З листом шле Кота Мурлику
До Бурмила: так і так.
Льва ми хочем скинуть з трону;
А як ти його корону
Хочеш взять, пришли нам знак.

„Ну, на вість таку Бурмило,
Начеб що його вжалило,
Схопив ся і сам прибіг.
„Братя — каже, — я все з вами!
Або ляжем головами,
Або Льва завяжем в міх!“

„Батько мій і Кіт Мурлика,
Вовк, Бурмило і велика
Їх рідня, усі зійшлись,
І на бунт, на чорну зраду,
Братовбійчу, люту зваду
Всі врочисто сприсяглись.

„Із околиць чужоземних
За Горохів скарб наємних
Мали військ навербувать.
Я підслухав всю їх змову,
Про страшну її основу
Став я пильно міркувать.

„Я Бурмила хитру злобу
Добре знав, його особу
Непочесну і смішну
Став рівнять з тобою, пане,
І кажу: „Сей опуд стане
Нам царем? Ну, батьку, ну!“

„Знав ти скарб знайти великий,
Та біда, коли владики
Ліпшого знайти не вмів!
Де Бурмило — пан народа,
Там пропала честь, свобода,
Голос правди занімів.

„І неначе голос з неба
Звав до мене: треба, треба
Завязати зраді рот!
Хоч той зрадник — батько твій,
При царю ти вірно стій!
Будь, Микито, патріот!

„Так розміркувавши гладко,
Дожидав я, аж мій батько,
Як була умова знай,
Там у зрадників тих темних,
На вербунок військ наємних
Рушить у сусідній край.

„Вже давнїйше, в переднівку,
Вислїдив я ту криївку,
Де мій батько скарб сховав;
Нуж тепер безпроволічно
Виносити денно й нічно!
Все до чиста я забрав.

„Невеликий час минає,
Аж мій батько повертає:
Вже готове військо жде!
Лиш вербунок заплатити,
Ґенералів назначити
Хоч в огонь воно піде!

„Не витав рідню, домівку,
Батько мій, лиш у криївку
Просто шасть — і обімлів!
Препуста-пуста печера,
Що була ще повна вчера!
Скарб увесь мов хто замів.

„Що він біга, шкряба, нюха, —
Скарбу ні слїду, ні духа!
Тут старий ума лишився!
Заскомлїв, немов на зуби,
Далї шнур знайшовши грубий,
На гиляцї задусився.

„А Неситий і Бурмило
Зрозумівши, що постигло
Батька мого, подались:
Страх льояльні поробились,
І служить тобі пустились, —
Зрадником остав сам Лис.

„Днесь вони — підпори трону!
Я-ж, що спас царя й корону,
Батька свого погубив, —
Під гилякою тут стою
І смерть бачу над собою.
Ну, повісьте! Я скінчив."

Так то Лис в брехні був смілий!
Всї присутні остовпіли,
А сам Лев аж затремтів.
„От воно що тутка скрито!
Дякую тобі, Микито!
А... той скарб... ти де подів?"

„На високій Чорногорі,
Де Черемош води скорі
По камінню в низ жене,
У Говерлї просто серця
Коло третього реберця
Є леговище скальне.

„Там лежить той скарб неткнутий...
Царю, твій він мусить бути,
Я тобі його зберіг!
Жалко тілько, що нїкому
Не сказав я стежки 'д ньому,
Щоб по моїй смерти міг..."

Лев не дав йому скінчити.
„Хто тут сміє говорити
Ще про смерть якуюсь днесь?
Царське право є — прощати.
Зараз з нього шнур той зняти!
Ми касуєм весь процес!

„Більше маєш ти заслуги
Між звірями, ніж хто другий!
А гріхи ті, що за них
Мав ти висіть, правду рікши,
Всї не варті торби сїчки
Супроти заслуг цїнних.

„Тільки слухай: в добру пору
Ти зо мною в Чорногору
Завтра рушиш скоро світ;
Лиш я сам до того льоха,
Де є скарб царя Гороха,
Буду знати тайний хід.“

„Царю, — Лис сказав маркітний, —
З радої душі охітний
Я з тобою йти в ту путь.
Та в предсмертну я годину
Шлюбував, коли не згину,
За гріхи покуту збуть.

„Пішки до Пельопонезу,
Відтам аж до Херсонезу
Шлюбував ся я піти.
Як поверну, ясний пане,
Скарб від разу весь твій стане,
Найбогатшим будеш ти!“

„Щож — Лев мовив, — річ побожна!
Шлюбував — ломать не можна, —
Тож іди й здоровий будь!“
Далї возних зве на згоду,
Щоб вони всемý народу
Вибубнили царський суд:

„Всім, кому на тім залежить,
Відати про се належить:
Цар по силї своїх прав
З Лиса званого Микити
Зволив всю вину здіймити,
І до ласки знов приняв.

„Хто-б смів Лиса попрікнути,
Лапою його діткнути,
Чи позаочно хулить
На такого патріота,
Тому цар язик із рота
Вирізати повелить.“

Ой, як вчув Медвідь, Мурлика,
Вовк той засуд, — страх велика
Їх досада обняла!
Зараз почали бурчати,
Далї рушили кричати,
З ними їх рідня цїла.

Але вже було за пізно!
Лев із трону крикнув грізно:
„Хто там сміє ще бурчать?
Га, то ви, поганцї кляті,
Що мене у власній хатї
Сприсяглись замордувать?

„Бач, які святі та божі,
А в душі думки ворожі!
Лис вам на завадї став?
Але годї вже мантачить!
Будете тепер ви бачить
Справедливість наших прав.

„Гей, беріть Бурмила тута
І закуйте в добрі пута!
Вовка в диби прикрутіть,
І Кота звяжіть, і прямо
Засадіть в тюремну яму,
Де не блима сонця світ!“

Пісня сема.

Був у замку льох підземний,
Зимний і вохкий і темний —
Там заперто вязнів трьох.
Кіт мовчить, Медвідь куняє,
А Неситий проклинає;
„Ах той Лис, бодай він здох!“

Час обідать! Бідолахи
Не привикли саламахи
Арештанської вживать.
Як наклали їм три миски,
Нюхають аж кривить писки!
Стали чихать і плювать!

Довго Вовк сидів і думав,
Далі з жалю як зарюмав,
Як завив, як заридав!
Своїм спільникам недолі
Про свої пригоди й болі
Ось таке розповідав.

„Небо, земле і всі моря!
З глибини свойого горя
Плач підношу я до вас,
Щоб вас плач той і ридання,
Образ мойого страждання
До основ, до дна потряс.

„Вовком звуть мене, Неситим.
Що Бог добрим апетитом
Наділив мене — чиж стид?
І чиж я щось тому винен,
Що в живіт пхать все повинен,
Бо живіт все: „Дай!“ кричить?

„Вовк Неситий, Вовк зажертий!
Вовк завсігди гідний смерти,
Вовка бий, де лиш найдеш!
А що Вовк той голодує
Жінку й діточок годує,
Се байдуже всім! А вжеж!

„Вовк убійця! Вовк прожора!
Що душа у мене хора,
Що сумліннє в труби дме,
Серце в мене незрадливе,
Милосердне і чутливе,
Сему й віри світ не йме.

„Я-ж так чесний, так побожний,
Як би світ весь був порожний,
Як би я все ситий був,—
Я б такий був добрий, вірний
І лагідний і покірний,
Що би й очи світ забув.

„Я й тепер — та що й балакать!
Як почне жолудок плакать,
То й сумліннє заглушить.
Та про те його проводу
Кілько я собі на шкоду
Слухаю, то й не злічить!

„Раз на лови йду я радо,
Аж Гусей здибаю стадо.
„Гуси, Гуси, я вас зім!“
Гуси кажуть: „Їж, Вовчище!
Лиш хвилиночку пожди ще,
Помолить ся дай нам всім!“

„Ну, моліть ся! Ось вам хвиля!“
То вони у гору крила
Піднесли побожно так,—
Піднесли, заґеґотїли,
І всї вихром полетїли,
Я-ж лишив ся, мов дурак.

„Ну,— міркую стовпом сто́я —
Що за спосіб се і що я,
Сповідник, чи палямар,
Щоб Гусей молитви слухать?“
І пішов я далї нюхать,
Щоб знайти новий товар.

„Зирк, Свиня лежить в баюрі,
А при нїй рожево-бурі
Поросятка — штук зо сїм.
„Гей, Свине, моя голубко,
Вилїзай з болота цупко,
Най я Сви́нок твоїх зім!“

„Добре, їж, коли охота,—
Відрекла Свиня з болота,—
Тілько, бач, один тут гріх
З тих гріхів, що непокриті:
Поросята, бач, немиті,
Як же-ж будеш їсти їх?“

„Справді, клопіт! Що робити?“
„Слухай,— каже,— мій Неситий,
Ось тут річка і млинок,
То ходи тихенько з нами,
Стань собі понизше тами,
Там обмию я діток.

„Так, усіх обмию з бруду,
І одно за другим буду
Прямо в рот тобі давать“.
„Ну,— подумав я,— се можна.
Чесна, бач, Свиня й художна,
Свинки чей не полетять“.

„Я під тамою, мов в ямі,
А Свиня з дітьми на тамі,
Хрюка, плюска, муркотить.
„Ну,— міркую,— річ художна,
То й перебивать не можна:
Треба ж їй діток помить“.

„А вона насеред тами
Заставку взяла зубами,
Як запреть ся — піднесла.
Гур! Як жбухнуло на мене
Море мокре і студене,—
Мене й память відійшла.

„Вхопила мене потопа,
Понесла з-на десять хлопа
В низ мов тріску, мов стебло.
Мало там не дав я душу!
Поки видрапавсь на сушу,
Вже Свиней мов не було.

„Став я мокрий тай міркую:
„Ну, гляди-ж чистюху тую,
Як мене втягнула в рів!
Ну, а я-ж то що за колик?
Чи я крілик, чи я волик,
Щоб Свиней умитих їв?“

„Сильну взявши постанову,
Що не дам здурить ся знову,
А голодний аж пищу —
Йду. Аж зирк! Баран блукає.
Я до нього — не втікає.
От я здáлека й кричу:

„Стій Баране! Стій рогатий!
Маю щось тобі сказати“.
Став Баран тай ще пита:
„Ну, які там маєш вісти?“
„Га, тебе я мушу зїсти!
Що, смакує звістка та?“

„А Баран—ну, хто-б подумав? —
Не злякав ся, не зарюмав,
А вклонивсь менї до ніг.
„Пане, — каже, — Бог привів вас!
Я-ж три дни уже глядїв вас!
Вам на зустріч сам я біг.

„Не дивуй ся і не смій ся!
Я Баран-самоубійця!
В світї вже не жить менї!
Люд мій весь в неволї гине, —
В вас житє його єдине,
То менї ви не страшні.“

„Річ таку почувши дику,
Я в задумі звісив пику
І стояв дурний мов сак.
„Що се ти торочиш, блазне,
Щось такеє несуразне?
Не второпаю ніяк!“

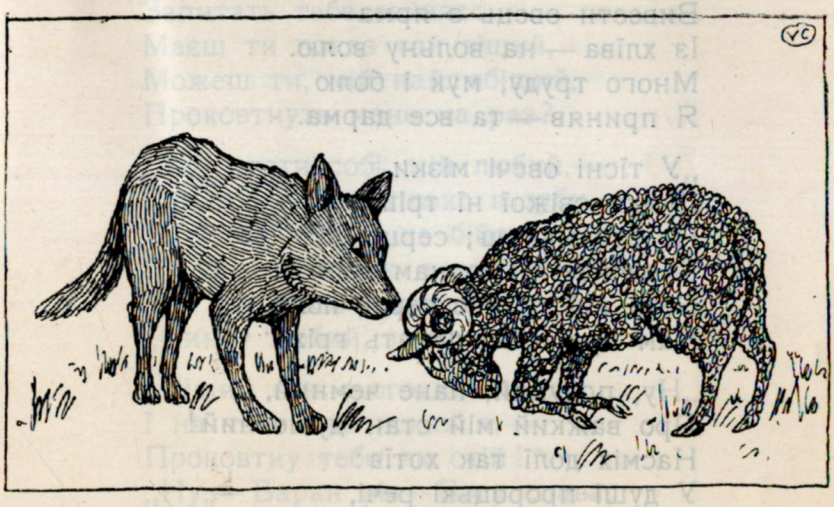

„Пане, підожди хвилину,
Будеш знати, за що гину,
Чом так радо йду вмирать,
Чом рідня моя рогата
Свого спаса, свого тата
В тобі буде величать.

„Знай же, пане, біль мій тайний!
Я не єсть Баран звичайний,
Я — овечий патріот!
Думка в мене — розбудити
І з неволі слобонити
Весь овечий наш народ.

„З давна думав я про теє,
Щоб овечим стать Мойсеєм,
Вивести овець з ярма —
Із хлїва — на вольну волю.
Много труду, мук і болю
Я приняв — та все дарма.

„У тїсні овечі мізки
Думки свіжої нї трішки
Не втокмачиш; серце їх
Боязливе. „Що нам воля?
Вовк поїсть нас серед поля.
Нам про волю думать гріх!“

„Ну, подумай, пане чемний,
Про важкий мій стан душевний!
Насміх долї так хотїв:
У душі пророцькі речі,
А кругом лоби овечі,
Сїно, жвачка, теплий хлїв!

„Щоб влекшить себе хоч трошки,
Я удав ся до ворожки,
І такий почув завіт:
„Хочеш Баранів ти спасти,
Мусиш сам себе покласти
В жертву вольну за свій рід.

„В поле йди, коли охочий,
Проблукай три дни й три ночи,—
Здиблеш Вовка-моцаря;
Сей по мойому показу
Проковтне тебе від разу,—
От тоді нова зоря

Для Овець усіх заблисне".
Пане, серце туга тисне
Запитать тебе сейчас:
Маєш ти показ той віщий,
Можеш ти, мій найлюбіщий,
Проковтнуть мене на раз?

„Ну, плети собі, мій любий,—
Думав я,— коб тілько в зуби
Я дістав тебе,— не бійсь!
Будеш знать, як я ковтаю!"
Тай до нього промовляю:
„Синку любий, заспокійсь!

„Віщий сон сьогодні мав я,
І на тебе вже чекав я,—
Проковтну тебе як стій!"
„Ну,— Баран рік—Богу слава,
Тай тобі, судьбо ласкава!
От тепер в душі спокій!

„Пане любий, стійтеж тутка!
Я на горбик вийду хутко,
Розбіжусь і просто в рот
Кинусь вам, а ви ковтайте,
І ковтаючи згадайте:
Так вмирає патріот!"

„Требаж дурня, щоб згодить ся!
Мій Баран як розбіжить ся,
Тай рогами в лоб мене
Як не грюкне! Я скрутив ся
Тай зомлїлий покотив ся,
А Баран як не чкурне!

„От я встав, аж плачу з болю.
Проклинаю злую долю
Тай клену нерозум свій.
„Чи то я овечий батько?
Чом не вхопив швидко, гладко
Барана й не зїв як стій?

„Всему винна та чутливість!
По-що мав я терпеливість
Слухать теревенїв всїх?
Ну, тепер не зловиш, Грицю!
Затверджу чутє як крицю;
Я голодний! Се не сміх!

„Оттаке постановивши,
Зуби міцно зацїпивши
Я пішов у дальший шлях.
Лїзу, лїзу, шкандибаю,
Чоловіка надибаю,—
Кравчик був, менї й не страх.

„Скоро лиш його я зочив,
То й до нього я прискочив:
„Кравче, кравче, зїм тебе!
Не тїкай, не борони ся!
Не благай і не проси ся,
Бо в кишках мене скребе!“

„Я тікати — не прудкий,
Боронить ся за слабкий,
А просить ся — хто повірить?
Тілько-ж як мене зїси?
Трошка за малий єси.
Ну, позволь тебе помірить!"

„Поки я поміркував,
Злегка він менї приклав
До хребта своє мірило,
Потім враз хахап за хвіст,
Як не швасне разів з шість, —
Аж на серцї завялило.

„Ой, — кричу, — що робиш, кравче?"
„Маєш! Щоб ти знав на завше:
Чоловіка не займай!"
„Ой, не буду, поки жити!"
Та кравець лихий, сердитий
Бє тай бє, хоч ти конай.

„Що я вию, що ридаю,
Що клену ся і благаю, —
Він за хвіст мене держить
Тай періщить повен злости, —
Швидко, бачить ся, від кости
Шкіра й мясо відлетить.

„Чую я, що ось вже гину!
Як не шарпнув — половину
Власного хвоста урвав!
А тодї давай Бог ноги!
Як забіг я до берлоги,
То три днї відхорував.

„Оттаке то вовче лихо!
Ну, скажіть, як бути тихо,
На таке не нарікать?
А тепер іще в додатку
Зрадник Лис цареви-батьку
Кинув ся на нас брехать!

„Нї вже, нї, я не потїшусь,—
Ще поплачу тай повішусь!“
Так Неситий гомонів.
Спав Бурмило вже й Мурлика,—
То Неситий з горя, з лиха
Всї три саламахи зїв.

Пісня осьма.

Вранці рано по сніданню
В подорожньому убранню
Лис царю вклонивсь до ніг.
„Царю, будь мій рідний тато,
Поблагослови завзято,
Щоб на прощу йти я міг!“

Лев сказав: „То шкода, сину,
Що так швидко йдеш в чужину!“
„Царю,—скрикнув Лис,—ох цить!
Серце в мене краєсь тоже!
Та що вдіємо! Що гоже,
Гожим треба відплатить!

Лев сказав: „Так, так, мій друже!
Радує мене се дуже,
Що такий побожний ти.
Рад би я тобі й від себе
Для вандрівної потреби
Хоч чим будь допомогти“.

„Ца...рю — хлипав Лис крізь плач,—
Дуже ласкав ти... Ось бач:
Я і торби в путь не маю!
А в Медведя у Бурмила
Доброго кожу́ха сила,—
Він шматок віддасть, я знаю“...

„Схоче, чи не схоче дати,
Ми накажемо зідрати!“
Мовив Лев. „Ну ще чого?“
„Дуже ласкав ти, мій царю!
Чобіток би ще хоч пару.
Бач, я босий! Як його

Тілький світ чимчикувати,
Ноги шпигать та збивати?
Скалічію де-небудь!
А он має Вовк дві парі,
То одну чей схоче в дарі
Відступить менї в ту путь“.

„Що там, схоче, чи не схоче!“
Крикнув Лев та аж тупоче.
„Гей там! У тюрму підіть,
Із Бурмила торбу здріте,
А з Неситого здійміте
Пару Лисови чобіт!

„Ви-ж, моя дружино славна,
Щоб усім зробилась явна
Ласка наша для Микити,
Проведіть його з гонором
До могили там під бором!
Я-ж іще піду спочити“.

І потюпав Лис мій гладко,
Смирний, тихий як ягнятко,
При торбині, з костуром...
А круг нього мов ворони
Всї бояри та барони,—
Провожають всім двором!

Цап — секретар гоноровий,
Зайць — ґвардиста народовий,
Поруч Лиса дружно йдуть.
Хоч і як розмова мила,
Та вже ось тота могила,
Попрощать ся треба тут!

Лис Микита промовляє,
Сльози рукавом втирає:
„Ах, Яцуню, притулись!..
Я... з тобою розстаю ся!
Ах, подумати бою ся,
Жаль пройма мене на скрізь!

„Ох, Базильку, любий друже!
Я тебе люблю́ так дуже,
Що без тебе й жить не рад.
Не відмов-же просьбі моїй,
Ще шматок дороги тої
Проведи мене як брат!“

Се сказавши прослезив ся,
Їм у ноги поклонив ся.
„Ви оба з між всіх звірів
Справедливі й непорочні,
Лиш траву й листочки сочні
Все їсьте — і я так їв!

„Про убійства, про рабунки
В вас не має ані думки,
Вам мясних не треба страв.
Вас то, щирі, праві душі,
Я пустинником ще бувши,
За взірець собі обрав“.

Так то лестними словами
Лис їх знадив, аж до ями
Лисової підійшли.
„Слухай — каже Лис — Базильку,
Ти зажди на нас тут хвильку,
Ось траву собі щипли!

„Ти-ж Яцуню, любий свату,
Потрудись зо мною в хату!
Знаєш, жінка там моя
Як почує чутку тую,
Що на прощу я мандрую,
То то буде плач!... А я

„Страх не рад з жінками плакать,
І не вмію забалакать,
Нї потїшить їх гаразд!
Мій Яцуню, ти в тім справний!
Тож ходи, мій друже давний,
Вид твій духа їй додасть!“

Серце в Заяця добряче:
Вчув се й мало сам не плаче.
„Бідна жінка!“ — він озвавсь. —
„Я її як рідну маму
Рад любить!“ І в лисю яму
Він з Микитою попхавсь.

Входять — Боже! Серед ями
Микитиха з дїточками
Плаче, слїз потоки ллє!
Як побачила Микиту,
Схопилась... „Микито! Ти ту!
Дїти! Батько ваш жиє!“

Ну Микиту цілувати
І до серця пригортати!
„Любий! Щож? Біда пройшла?
Говори бо швидше, швидше!
Я гадала, що ти згиб вже...
Ох, що сліз я пролилá!“

„Радуймось! — сказав Микита.—
„Цар наш — славою покрита
Будь його держава вся!—
Дарував менї провини,
І від нинїшньої днини
В ласцї царській тїшусь я.

„Вороги-ж мої запеклі
Десь там нині ледво теплі:
Царський гнїв їх бє всїх трьох:
Кіт, Неситий і Бурмило
Мусїли стулити рило,
Ще й попали в темний льох.

„А отсей фальшивий паяц,
Що свідчив на мене, Заяць,
Віданий менї у власть:
Чи живим його лишити,
Чи від разу задушити,
Скоро викупу не дасть!“

Як почув се Яць сарако,
Стало так йому нїяко,
Мов би хорт за ним туй-туй.
„Базю! — крикнув,— чесний отче,
Лис мене тут зїсти хоче!
Базю, Базю, ох ратуй!“

„Зараз тихо будь, драбуго!“
Крикнув Лис і вхопив туго
Зайця, й горло перегриз.
„Ось тобі від мене штука!
І всім злюкам то наука,
Щоб Микити стереглись!“

А відтак, поссавши крови,
Лис Микита втїшно мовив:
„Тай смачний же бестіон!
Дїти, нині на вечерю
Маєм з Заяця печеню!
Славний буде потім сон!

„А тепер послухай, люба,
Як менї грозила згуба
І як вибрехав ся я!“
І розсївши ся вигідно,
Розповів усе довідно
З початку аж до кінця.

А Лисиця й Лисенята
Посїдали коло тата—
То сміють ся, то тремтять.
„Голово моя ти мила!—
Так Лисиця говорила,—
Ну, тай знав ти, як їх взять!

„Лиш одно тото не гарно,
Що ти нас покинеш марно
І на прощу йдеш кудись.“
„Жінко,—скрикнув Лис поспішно,—
Ти гадаєш, що я дїйсно
Зараз дурень став якийсь?

„Там, де смерть перед очима,
То плелось, що тілько слина
Приносила на язик.
Чи я па́ломник, або що?
Що там Лев менї і проща?
Я тепер смію ся з них!

„Най їсть сіль, в кого оскома!
Я-ж лишусь з тобою дома,
А про прощу нї ду-ду!“
В тім почув ся крик з надвору:
„Яцю, де ти? Кільку пору
Я вже тут на тебе жду!“

Вибіг Лис. „Базильку, друже,
Ти не гнївай ся так дуже!
Нїчим нам тебе занять.
Яць там з жінкою моєю
І з маленькою сїмєю
Преприязно гомонять“.

„Кажеш: гомонять приязно?...
Алеж бо я чув виразно
Яцїв крик: „Рятуй!“—рік Цап.
„Правда,—Лис рік,—як Лисиця
Вчула, що нам тра простить ся,
Вмлїла і на землю хляп!

„Тут то Яць—здоров най буде!—
Жбухнув їй води на груди,
Тай почав ратунку звать:
„Ой-ой-ой, ратуй Базильку,
Моя тїтка вмре за хвильку!“
Та тепер вже благодать“.

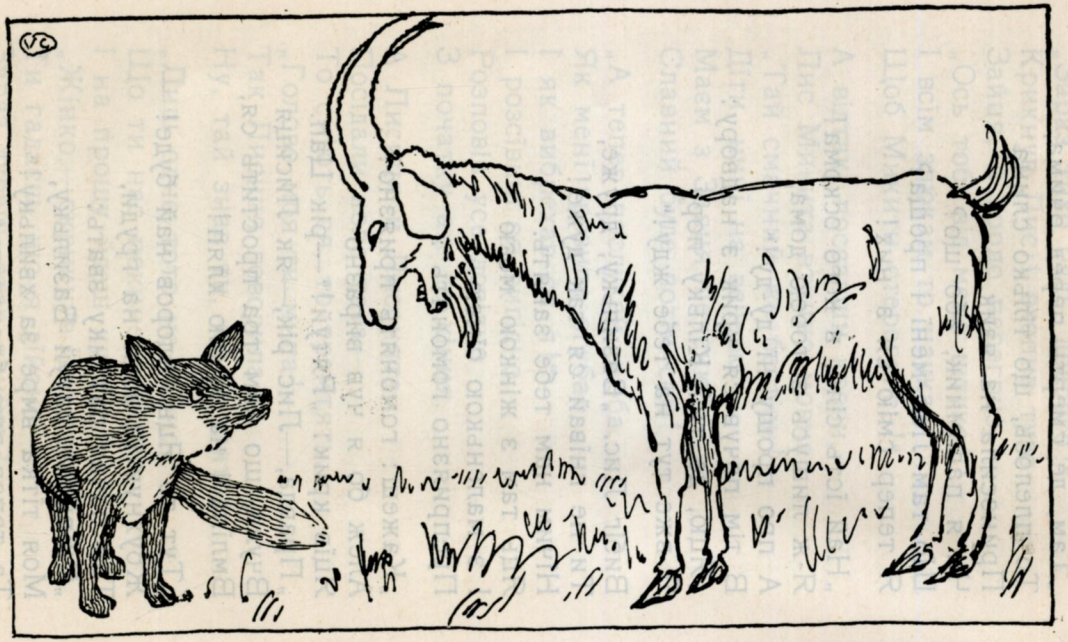

„Ну, то дякувати Богу!
Я гадав, що Яця мого
Там зо шкіри хто дере".
„Базю, чи-ж тобі не стидно?
Яць прийде, лиш що не видно,
Ще й дарунків набере.

„Базю, бородатий ребе,
В мене просьба ось до тебе!
Бачиш, цар менї казав,
Щоб заким ще рушу з дому,
Про одну річ, нам відому,
Лист йому я написав.

„Отже поки Яць там бавився
З жінкою й дїтьми, я справився:
Два грубезнії листи
Написав. Тебе, мій друже,
Я просити хочу дуже
До царя їх занести".

„Добре,—Цап сказав,—гляди лиш,
Щоб де в мене не згубились,
Не зломалась би печать!"
„Правда! Підожди хвилину,
Я в медвежую торбину
Завяжу їх, можеш брать!"

І побіг до хати живо,
А в душі смієсь злосливо:
„Будеш мав лист! Жди лише!"
Зайця голову криваву
В торбу шасть, шнурками жваво
Позавязував, несе.

„Ось, Базуню мій любезний,
Тут в тій торбі лист грубезний,
І два меньшії лежать.
Ти неси їх осторожно,
А розвязувать не можно,
Бо зломаєть ся печать.

„А про Зайця не жури ся!
Він там так заговорив ся,
Що казав перепросить!
Йди наперед шмат дороги,
А вже Заяць бистроногий
Дожене тебе за мить.

„І ще знаєш що, мій друже?
Лев, наш батько, любить дуже
Дотеп, гарний, гладкий стиль.
Сї листи—я не хвалю ся—
До смаку йому прийдуть ся,
В них майстерства мого шпиль!

„Вже-ж я де лиш міг, небоже,
І про тебе слово гоже
Вкинути не занедбав.
І я певний, що цар тато
Ласки й чести ще багато
Більше дасть тобі, чим дав.

„Тілько будь ти все притомний,
Не чини ся надто скромний!
Сміліть виграє в війні.
Мов цареви: „На листи ті
Я дораджував Микитї,
Їх завдячив він менї“.

Як почув се Цап Базилий,
Задрожали в нім всї жили,
Аж підскочив з радощів!
Ну Микиту цїлувати!...
„От тепер я буду знати,
Хто менї добра хотїв!

„Друже, брате! Я мов в раю!
О, твій дотеп добре знаю!
Лев задре з утїхи хвіст!
Не минуть мене гонори,
А і край весь заговорить:
Бачте, Цап який стилїст!

„Тут я виступлю вже сміло,
Бо як справдї малось дїло,
Се нїхто не буде знать.
Ну, прощай же! Дасть Бог, може
Я й тобі віддячусь тоже,
То не будеш жалувать!“

„Прощавай!“,—сказав Микита,
А як Цап пішов, то скрита
Вилилась словами злість:
„Отсей дурень квадратовий —
Він—секретар гоноровий!
Ух, аж бє на мене млість!

„Що за ряд! Яка держава!
Дурням в нїй гонори й слава,
Бідний, слабший хижих лап
Не уйде! А членом суду,
Що мене судив на згубу,
Чи-ж не був сей глупий Цап?

„Але я помстивсь на тобі!
Будеш жив, чи ляжеш в гробі,—
Вже не змиє ся сей хляп,
Що прилип на твоїй пиці;
Стане притчею в язиціх
Слово те: дурний як Цап!“

За той час Базьо поспішно
В царський двір прибіг і втішно
Перед троном гордо став:
„Лис Микита із дороги
Клонить ся цареви в ноги,
І отсей пакет прислав.

„Три листи у нім грубезні;
Стиль, язик, думки—чудесні!
Се й не диво. Аджеж я
Не одну йому дав раду
Що до стилю, що до складу,—
То й заслуга тут моя!“

Цар до рук пакет приймає,
Шнур за шнуром відпинає,
Глип у торбу—аж зумівсь.
„Що се! Лист якийсь ухатий!
Базю, Цапе ти проклятий,
Ти кровавий лист принїс!“

Зайця голову нещасну
В гору виняв, рикнув страшно,
Що аж Цап на землю впав:
„Так то Лис сміеть ся з мене!
На таке письмо мерзене
Цап йому ще раду дав!

„Га, кленусь на царську гирю,
Що вже більше не повірю
Клятим Лисовим брехням!
Гей, біжіть в тюрму що сила,
Вовка і Кота й Бурмила
Увільніть з тяжких кайдан!

„О безсовісний брехачу!
Через тебе то я, бачу,
Дурно мучив вірних слуг!
Та за те даю їм плату:
Цапа й всю рідню патлату,
Щоб із неї дерли смух!

„А поганий той Лисюра,
Що так вибрехавсь від шнура,
Буде винятий з під прав:
Хто де здибле сю облуду,
Може вбить його без суду,
І не буде кари мав".

Так то Яць і Цап Базилий
Головами наложили,
Винуваті без вини;
А хоч жертви злоби й сили,
Та про те не полишили
Й згадки доброї вони.

Особливо Цап сарака!
Ну, скажіть, яка подяка
Випала за те йому,
Що до сильних він лестив ся,
В царський двір він примостив ся,
Мав царицю за куму?

Що дворак був, ордеровий,
І секретар гоноровий,
В трибуналї засїдав?
А про те на кпини, з жарту
Через Лисову ту карту
Душу цапячу віддав.

І до нинї сю пригоду
Хто з хрещеного народу
Добрим словом ізгада?
Як хто злий з марницї згине,
Чи-ж не кажуть: за цапине
Поколїннє пропада?

А хто дметь ся і балює,
І лестить ся й спекулює
На нечесні бариші,
Всїм любенько рад балакать,—
Чи-ж по нїм не будуть плакать,
Як по Цаповій душі?

Пісня девята.

Лис Микита в своїм замку
По обіді меду склянку
Преспокійно спорожнив,
Сів у кріслі, люльку курить,
І нічого ся не журить,
Зла мов зроду не чинив.

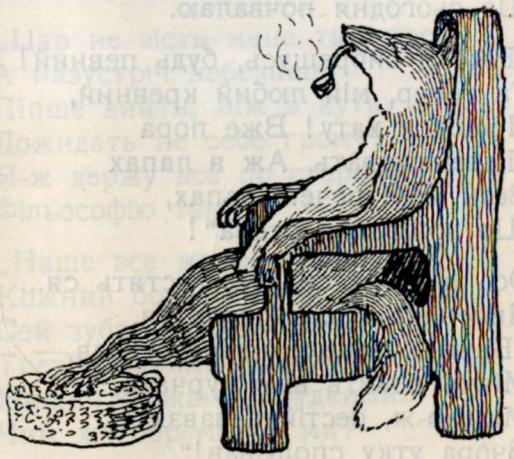

В тім почув: „Стук! стук!“ до брами.
Скочив, вибіг враз з дітками—
„Ах, Бабай! Се ти опять!
Ну, здоров, Бабаю! Щож то,
Ти знать від царя йдеш просто?
Що-ж там доброго чувать?“

„Мало доброго!—журливо
Рік Бабай,—та щедре жниво
На погані новини!
Цар присяг тобі загладу,
Військо кличе, радить раду,—
Будуть тутка за три дни!“

„Тілько всього?—каже Лис.—
Як лиш тілько, не журись,
Друже мій, старий Бабаю!
Тим погрозам ти не вір!
Я з тобою в царський двір
Ще сьогодня почвалаю.

„Вже я вибрешусь, будь певний!
Та тепер, мій любий кревний,
Прошу в хату! Вже пора
Підвечіркувать. Аж в лапах
Вєсь мені печені запах,
Що зготовила стара“!

Ось війшли, сидять, гостять ся...
Лисенята стали грать ся.
„Бачиш, стрику,—Лис сказав,—
Мінка ловить вже курчата,
Міцько-ж, бестійка завзята,
Вчора утку сполював!“

„Справді, маєш чим гордить ся!—
Рік Бабай.—Тай не дивниця:
В батька й діти удались!“
„Так то, так! Талант— не згірше,
Та вихованнє ще більше
Тут значить!“—відмовив Лис.

„Ну, та час нам в путь спішить ся!“
„Що?—аж скрикнула Лисиця,—
Ти Микито знов кудись?
В царський двір? Та бій ся Бога!
Всиротить нас ся дорога!
Скрий ся дома, схаменись!“

І слезами залила ся,
І руками вчепила ся,
Щоб Микиту не пустить.
Він її поцілувавши
І від себе відірвавши
Каже: „Жінко люба, цить!

„Цар не зїсть мене там преці,
А назустріч небезпеці
Ліпше вийти, ніж в кутку
Дожидать не себе грому!
Я-ж держу все по старому
Фільософію таку:

„Наше все житє—війна є,
Кожний борець в нїй, як знає:
Сей зубами, той крильми,
Третїй кіхтями міцними,
Инший скоками прудкими...
Чим же боремо ся ми?

„Ми нї силою не годні,
Нї як Карпи многоплодні,
Нї нічвиди, як Сова,
Анї бистрі, як той Заяць,
В нас підмога лиш одна єсть—
Се розумна голова.

„Нею треба нам крутити,
Ум мов бритву наострити,
Все обдумать в один миг,
Иншим сіти наставляти,
Але добре пильнувати,
Щоб самим не впасти в них!

„Цар ось грозить нам війною.
Хоть то я не маю бою
Перед військом тим його,
Та все ліпше в самій річи
З разу злому запобічи,
Ніж чекать Бог зна чого.

„А на те вже я, небого,
Чую в собі сили много!
До таких я штук привик.
А подумати, як цупко
Я почну брехати, любко,
Аж свербить мене язик!“

Ще раз цілувались в лиця,
І потішилась Лисиця;
Але брами всі замкнуть
Наказав Микита, й жваво
Стежечками в ліво, в право
Почвалав з Бабаєм в путь.

Гріє, сонце, небо чисте,
Ліс шумить, тріпочесь листє,
Цвіти пахнуть — просто рай!
Лис любуєсь красотою,
Та прибитий гризотою
Сумно штильгає Бабай.

„Стрику, що тобі такого?—
Весело рік Лис до нього.—
„Тьфу, об землю лихом вдар!
Бач, що тут краси довкола!
Блиск який, тепло і воля!
Хто живий, той нині цар!“

„Ой небоже,—рік Бабай,—
Ти так надто не брикай!
Не уйдеш ти карі!
Де-ж пак Цапу в торбу дати
Голову Зайця й післати
Се цареви в дарі!“

„Ха ха ха!—смієсь Микита,—
Штучка дешева й сердита!
Дуже нею я горджусь.
Трошка цар мабуть просапавсь,
Поки правди в нїй долапавсь...
Та щоб карі буть—а дзусь!

„Нині хто рад жить, не схнути,
Той святим не може бути,
Як в пустині той монах.
Кождий тут держись на-тузї,
Хто не хоче по заслузї
Бути другому в зубах!

„Яць скакав поперед мене,
Мов дитя новохрещене,
Мов дразнив: „Ану злови!“
Аж менї так стало млїсно,
Що я хап його, й незвїсно,
Як він став без голови.

„Ну, а Цап! Скажи, будь ласка!
Він на мене в суді траскав:
„Винен, винен! Най умре!“
А як я вспів відбрехать ся,
То він лїзе цїлувать ся!
Хай же чорт його бере!

„Що-ж, мій гріх, а його шкода.
Вбивство, пімста, та се-ж мода
Скрізь загальна у звірів.
І сам Лев рабує чисто,
А не хоче особисто,
Шле Медведїв і Вовків“.

І всміхнувсь Микита стиха,
Нюх табаки взяв і чиха,
А відтак сказав опять:
„Ет, все байки, мій Бабайку!
Слухай лиш отсюю байку,
Що я хочу розказать.

„Кажуть: кара за рабунок!
Ось тобі такий трафунок,
Як наш брат хтїв чесно жить.
Ось товар, і грошей досить,
Він не скупить ся, ще й просить—
А хоч гинь, не мож купить.

„Раз от я і Вовк Неситий,
Кинувши гостинець битий,
На мандрівку ми пішли.
Ба, зайшли за лїс, за води,
Нї притулку, нї господи,
Лиш степи, луги були.

„Тут нас сонце припікає,
Ба вже й голод дотискає,
Аж тут зирк, Лоша пасеть ся!
Та таке гладке та любе,
Що мій Вовк аж острить зуби,
Шкіра вся на нім трясеть ся.

„Сів бідняга, важко сапа.
А з Лошатком мама Шкапа,—
Вкрасти вже вона не дасть.
Каже Вовк: „Піди, Микитко,
Запитай ту Шкапу швидко,
Чи Лоша нам не продасть?“

„Я пішов, вклонивсь їй низько.
„Що, матусю, пасовисько
Тутка маєте незгірш?
Тай Лошатко! От пахолок!
Чей його нам на виховок
Продасьте за добрий гріш?“

„Що-ж, купуйте, добрі люде!
Як що вам завгодно буде
Дешево візьму від вас.
Ось лиш прочитай значки ті,
Що на задньому копи́ті,—
Се тобі ціна як раз.“

„Ну, та я не в тімя битий
До копита підходити!
Шкапі поклонивсь до ніг,
Тай кажу́: „Спасибі, мати,
Та не вмію я читати.“
І до Вовка знов побіг.

„Друже, Шкапа ся лагідна,
І Лоша продати згідна,
І ціни не хоче драть.
Каже, в неї цінники ті
Там на задньому копиті —
Жаль, що я не вмів читать.“

„Що — Вовк крикнув,— ти нездаро!
Навіть кіньських літер пару
Ти не вмієш прочитать?
Я в письмі тім дуже вчений,
До ґімназій, академій
Виходив років аж пять“.

І пішов мій Вовк Неситий
Шкапу за Лоша просити.
Шкапа-ж відповіла: „На,
Ось лиш прочитай значки ті,
Що на задньому копиті,
Там написана ціна.“

Вовк Неситий нахилив ся,
До копита придивив ся,—
Гей, як фрасне Шкапа враз,
Як у лоб не вцідить просто,
А була підкута остро —
То мій Вовк мов свічка згас.

Шкапа-ж як не зарегоче
Та з Лошатем потеркоче,
Що і слід обох пропав.
А Вовчисько добру хвилю
Полежав в такім знесилю,
Мов зовсім небіжчик став.

Далі очи продирає,
Доокола позирає,
Але встати ані руш.
„Гей,— кажу йому,— Неситий,
Сам Лоша ти зїв? Лишити
Не хотів менї ні кус?

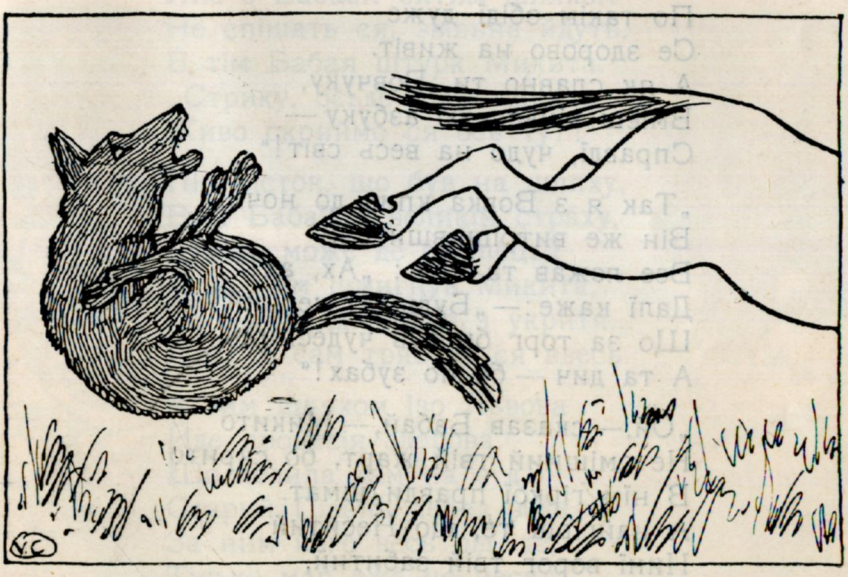

„Га, ненаїсна прочвало!
Зїв усе, ще й того мало!
Друга на обід не клич!..
Адже-ж я, невдячний цапе,
Перший торг робив у Шкапи,
Заслужив на могорич.

„Ну, скажи так правду гладко:
Дешево купив Лошатко?
Людська знать ціна була.
Ви й не довго торгувались,
По приятельськи розстались —
Втїшна щось вона пішла.

„А проспавсь ти смачно, друже!
По такім обіді дуже
Се здорово на живіт.
А як славно ти, Вовчуку,
Вмієш кіньскую азбуку —
Справдї, чудо на весь світ!“

„Так я з Вовка кпив до ночи,
Він же витріщивши очи
Все лежав та лиш: „Ах, ах!“
Далї каже: — „Будь тут чесний!
Що за торг би був чудесний,
А та дич — бє по зубах!“

„Ой, — сказав Бабай, — Микито
Не смішний твій жарт, бо скрито
В нїм гіркої правди шмат.
А найгірш те, що Неситий
Нинї ворог твій забитий,
З світа рад тебе зігнать“.

„Е — рік Лис, — наплюй на нього!
Все у Вовка злоби много,
Але злоба ум слїпить.
Світ би весь пожер він скоро,
Ба, коли не влїзе в горло!
А розумний з злоби кпить!“

Пісня десята.

При розмові шахом-махом
Лис з Бабаєм битим шляхом
Не спішать ся, звільна йдуть.
В тім Бабая штурк Микита.
„Стрику, осьде ямка скрита,
Живо скриймо ся ось тут!“

Під місток, що був на шляху,
Втік Бабай в великім стра́ху,
Думав, може де стрілець?
А за ним шмигну́в Микита,
Та на шлях глядів з укритя...
Пст! А сам трясеть ся ввесь.

А тим шляхом ізо Львова
Йде процесія здорова,
Що ходила там на суд:
Старий Півень перед веде,
За ним його весь рід іде,
Тілько мар вже не несуть.

Заковавши жаль у серці,
З горя випивши по чвертці,
Всї співають „Комаря“:
„Гей там в лїсї шум зробив ся,
Комар з дуба повалив ся!
Кличте, кличте лїкаря!

„Розбив собі головище
На дубовий карище
(Сольо Півень витяга);
Вилетїла Муха з хати
Комаренька ратувати —
(Вся рідня підпомога).

„Ой Комарю, господарю,
Жаль менї вас непомалу“,—
Тягне Півень голоском.—
„Чим же я тебе улїчу?
Бо тобі я щиро зичу!“—
Хор підхопив весь гуртком.—

„Продам хату, продам сїни,
Щоб добути медицини,
Ще й покличу лїкаря;
Продам граблї і мотику,
Заплачу ще і аптику,
А вздоровлю Комаря.

„Ой як гукне муха люба,
Поскакали Клїщі з дуба,
Комарю спинили кров:
Мурашечки прибувають,
Подушечки підстилають,
Щоб на нього сон прийшов“.

Так то куряча рідня вся
Верещить, аж порівняв ся
Старий Півень із містком;
В тім мов блискавка з укритя
Як не скочить Лис Микита,
Тай хахап його мельком!

„Га, ти тут менї, драбуго!“—
Скрикнув Лис і вхопив туго,
І головку враз відгриз.
Півень лиш крильцями стрїпав,
І лапками довго сїпав;
З трупом в яму скочив Лис.

„Бій ся Бога, мій синашу,
Заварив нову ти кашу!
Чи зовсім ти з глузду збив ся?
Півень сей — велика сила,
Мав протекцію в Бурмила,
Львиці навіть полюбив ся".

Так Бабай остерігає,
Та Микита вже не дбає,
Півня радісно скубе.
„Ти начхай на се, моспане!
Глянь лиш, що тут за снїданнє!
Пишно погощу тебе!

„А на Півня сего, стрику,
Здавна злість я мав велику,
В серцї й досї ще кипить:
Не за позов, не за шкоду,
Але за одну пригоду,
Про яку й згадати стид.

„Раз голодний, що аж плачу,
Йду я по під сад і бачу:
Півень пїє на вербі.
Як би тут його ошвабить,
Із верби до долу звабить
І до рук дістать собі?

„І як стій я для потреби
Вдав пустинника із себе,
Мимрю, як верзеть ся в снах,
Далї під вербу підхожу,
Очи скромно в верх підвожу,
Тай говорю як монах:

„Любая моя дитино,
Дивна, райськая пташино,
Здоровлю тебе сим днем!
Дбаю я про тебе ревне,
Про твоє добро душевне
Дай, розмову розпічнем!“

„Півень крикнув сміховито:
„Ой мій таточку Микито,
Видко, ти давно не їв!
Любиш ти у мене, певне,
Більш тїлесне, ніж душевне!
Зголоднів — то й спобожнів!“

„Не гріши, душе честива!
Я відрік ся від мясива,
Їм лиш мід та корінці,
Піст твердий держу що днини
І живу собі в пустини
В найтемнїйшому кінці.“

„Півень крикнув сміховито:
„Ой мій таточку Микито,
Тай масні-ж твої слова.
І язик твій медом капле.
Але зуб твій люто хапле,
Злоби повна голова.“

„Я кажу: „Ой гарна пташко,
Знов грішиш ти дуже тяжко!
Знай же: задля тебе я
Із далекої пустині
Вмисно аж сюди йду нині.
Ось до тебе річ моя!

„В снї почув я голос Феба:
„Встань, Микито, живо треба
У село іти тобі.
Ти не гай ся й не лякай ся,
Як найшвидше поспішай ся,—
Здиблеш Півня на вербі.

„Півень сей—страшенний грішник,
Многоженець і насмішник,
Ошуканець. Тож іди,
Розворуш йому сумлїннє,
Змий гріховне затвердіннє,
До покути приведи!“

„Синку ти мій гребенястий!
Швидко можеш ти пропасти,
І душа піде в смолу.
Злїзь з гиляки, сповідай ся,
У гріхах своїх покай ся,
Душу збережи цїлу.“

„Мовить Півень сміховито:
„Ох мій таточку Микито,
В чім же той тяжкий мій гріх?
Чи то я краду, грабую,
Чи вбиваю, чи мордую,
Чи тебе беру на сміх?“

„Ей, небоже,— мовлю грізно,—
Кай ся, щоб не було пізно!
З серця гордість викинь пріч!
У тяжких гріхах конаєш,
А і сам про них не знаєш—
Се погана дуже річ.

„Чи-ж не маєш ти, признай ся,
По двайцять, по пятнайцять
І по більше ще жінок?
По якому се закону
Ти жиєш в грісї такому?
Будеш в пеклї в сїрцї мок!“

„Тут мій Півень став мов змитий:
Тон мій острий і сердитий
Зрушив, бач, його нутро.
„Ой мій таточку Микито,
Бачу ясно і відкрито
Се гріховнеє тавро!

„Та сей раз ще змилостив ся!
Ще з житєм я не простив ся,
В серцї скрухи не збудив.
Кепська сповідь бути може,
То-ж лякаю ся, крий Боже,
Щоб і тут не поблудив.“

„Грішнику! — ревнув я строго,—
Чорт говорить з горла твого!
Сповіди боїть ся біс!
Геть жени його! Покай ся!
Із покутою не гай ся!
Зараз тут до мене злїзь!“

„Оттакого то я шваба
Підпустивши, сього драба
Таки за печінку взяв.
Звільна з гильки він на гильку
Став злїзати і за хвильку
На землї край мене став.

„Тут я хап його тай кличу:
„А, ти тут менї, паничу!
Сповідайсь, не сповідайсь,
А великої покути
Вже тобі не оминути.
Зараз із житєм прощайсь!

„Будь я пес, не Лис Микита!
Буде кров твоя пролита,
А жупан червоний твій
Я розмикаю й розкину,
Грішне тїло в домовину,
У живіт спакую свій.“

„Зміркувавши, де попав ся,
Півень стишився, не трепав ся,
Звісив голову у низ,
І промовив сумовито:
„Ой мій таточку Микито,
Що вже дїяти, живись!

„Видко, так судилось, любий,
Щоб через твої я зуби
У нове житє війшов.
Так бери-ж собі те тїло,
Щоб в зубах тобі хрумтїло,—
Поживай і будь здоров!

„І жупан отсей червоний,
Що ним часто во дни они
Я пишавсь серед Курок,
Рви, шматуй,— я не жалїю,
Тїлько дай менї надїю,
Що в смолї не буду мок.

„Лиш один ще жаль сердечний
На той другий світ безпечний
Понесу з собою я,
Жаль тяжкий для серця мого,
Бо й для тебе шкоди много
Принесе та смерть моя.

„Бачиш, голос мій чудесний
Так вподобав муж той чесний,
Що годує Кобзаря,—
Мав при нім я учнем стати,
А тебе він мав узяти
Двом нам за поводиря.

„Ось тепер, коли я гину,
Мали у твою пустиню
Три післанчики прийти,
Закінчить твоє злидарство,
Запросить на поводарство
І завдаток принести."

„Я художник, любий стрику!
Кожде слово в мні велику
Силу вражінь підійма.
Тож як вчув слова такії,
Розгулялись в мене мрії,
Скокнула душа сама.

„Рот роззявивши без тями,
Живо сплеснувши руками,
Мовлю: „Оттакий пан Лис!"
А в тій хвилі Півень злюка
Скочив, пурхнув мов гадюка,
Тай на гильку тілько блис.

„Ой мій таточку Микито,—
Мовить відтам гордовито,—
Так ти паном буть забаг?
Для мерзкого попрошайства
Зрік ся-б свого ти хозяйства!
А мене ти мав в зубах!“

„Тьфу, тай згадувати годі,
Як із мене кпив сей злодій,
Як пишавсь, мов ґенерал!
Я звір тихий і рахманний,
Все дарую, бійку, рани,—
Та до смерти мщу скандал.“

Оттакеє розповівши,
Враз з Бабаєм Півня ззівши
І спочивши під містком,
Наші любі подорожні
Уже ситі, не порожні
Далі тюпали пішком.

„Кажеш, стрику: Півень — сила,
Мав протекцію в Бурмила
І у Львиці в ласку влїз?
То то й є наш лад, нївроку:
Без протекції ні кроку!
Щоб вас божий грім розтріс!

„Чи ти вчитель, чи фаховець,
Чи урядник, промисловець,
Чи поет, чи ремісник,—
Будь ти здібний, пильний дуже,
Без протекції, мій друже,
За весь труд свій маєш пшик.

„Ласка панська, вплив жіноцтва
Висші понад всі свідоцтва;
Шепне слово пан барон,
Чи прийде білєт княгині,—
Весь твій труд в одній хвилині
В пил розсиплеть ся, мов сон.

„Так то, любий мій Бабаю!
Силу ту я добре знаю,
А як знаю — не боюсь.
Адже-ж я не в тімя битий,
І для себе вмів зробити
Там протекційку якусь.

„При дворі там коло Львиці
Має місце фельчериці
Малпа Фрузя, удова:
Ніби лїкарка по трошка,
Ніби знахорка, ворожка,
А вродлива як Сова.

„Хоч давно вже не панянка,
І страшна еманціпантка,
Всїх ненавидить мущин,
А до мене по тихенько
Чує щось її серденько,
Звісно, що не без причин.

„Правду рікши, там у Львиці
Я їй місце фельчериці
Виєднав — і дуже рад;
А тепер вона, небоже,
Все в дворі зробити може,
Всїх на свій звертає лад.

„Та хоч би мене й не знала,
То за мною би обстала,
Бо не любить Вовка — страх.
Чом не любить — се я знаю,
І скажу тобі, Бабаю, —
Швидше нам минеть ся шлях.

„Ще як з Вовком мандрував я,
Раз в чужи́ну заблукав я
Аж над море, в Малпин край.
Змучені оба, голодні,
Нїчого зловить не годні, —
Хоч лягай та умирай.

„Глянь — між скалами криївка,
Малпи Фрузї се домівка.
От Неситий повіда:
„Йди, Микито, в сю хатину,
Може нас приймуть в гостину,
Бо тяжка нам тут біда."

„Йду я, входжу — серед хати
Малпа наче чорт лабатий,
Вколо неї дїточки,
Та такі вам обридливі!
Чортенята всї правдиві,
Що аж страшно бідочки.

„Визвірились всї на мене,
Аж пробігло щось студене
По під шкіру — тьфу, пропадь!
Очи всї повитріщали,
Зуби так понаставляли, —
Думалось: от-от зїдять.

„А Малпиця, та прочвара,
Підступа мов чорна хмара:
„Що вам треба? Хто ви є?“
Ну, я їй давай брехати:
„Я прийшов, щоб вам віддати
Ушанованнє своє.

„Із далекого Підгіря
Миролюбний, чесний звір я,
І мабуть свояк ваш єсть.
З прощі йду, та чувши масу
Про красу і мудрість вашу,
Я прийшов віддать вам честь.“

„Подобріла Малпа зараз,
Від тих слів аж облизалась.
„Прошу сїсти! Так, значить,
Ви про мене щось чували?“
„Пані, ах, які похвали
Фама скрізь про вас кричить!

„А сї любі ангелятка —
Ваші дїточки? А татка
Певно дома десь нема?“
„Ох, мій пане, я вдовиця!
Та вам може-б поживить ся?
Зараз зладжу я сама!“

„О, спасибі, люба пані!
(А в кишках мов в барабані
Пусто, марша тне живіт!)
Їсти в вас я й не посмів би!
Вашим любим словом хтїв би
Ум свій, серце напоїть!“

„Бачу, друже, що ти чемний
І розумний і приємний,—
Любий гість менї такий!
Будем говорити много,
Та про те поперед всього
Зараз їдж менї і пий!“

„І метнулась до комірки,
Принесла аж три талїрки
Мяса, шницлїв, ковбаси;
Перед мене все приносить,
Потім сїла та ще й просить:
„Їдж! Чом більше не їси?“

„Ну, я їм, аж хата ходить!
Малпа тимчасом розводить
Теревенї всї свої
Про жіночі нерви нїжні,
Про мущин чутя побіжні,
Про рабство жінок в сїмї.

„Про „небіщика“ спімнула
Тай тяженько тут зітхнула:
„Він мене не розумів!“
Далї скочила в культуру,
Ворожбу, лїтературу,
Стрій, полїтику і спів.

„Я потакую й смакую,
Та для форми десь якую
Суперечку підведу;
Малпа спорить, горячить ся,—
Бачу, потік не скінчить ся,
Тож наївшись більш не жду.

„Пані люба, я щасливий,
Що такий тут скарб правдивий
Несподівано знайшов!
Тут скріпив я тіло й душу,
Та простіть, спішити мушу,
Та прийду швиденько знов."

„Малпа щось там ще плескала,
Я не слухав, як дам драла,
Коло Вовка опинивсь.
„Ах Микито, я тут гину,
А ти там цілу годину!
Ну, приніс що? Поживився?"

„Поживився,— говорю,— брате,
Та з собою страву брати
Не подоба, просто стид.
То ти йди до хати, друже,
Малпа гостям рада дуже,
То й тебе вона вгостить."

Вовк у хату. Я се бачу,
Добре знаю вовчу вдачу,
То під стінку притулився,
Слухаю. Ось Вовк витаєсь,
Малпа щось його питаєсь,—
Вовк на лавці розвались.

„Дай обідать, Малпо глупа!
А се що? Чортяток купа?
Ну, тай погань, Боже крий!
Та бо й ти — хай дундер свисне!
Глянеш — молоко аж кисне...
Ну, а де твій чорт старий?"

„Так Вовчисько ляпав з дуру.
А в тім Малпа цеглу з муру
Як ухопить, як шпурне
В саму морду—Боже любий!
Висипала штири зуби...
Мій Неситий як ревне!

„Був би Малпу вбив на місці,
Ба, коли Малпи звинніщі.
Як не скочать діточки:
Сей каміннєм Вовка пражить,
Той знов очи видрать важить.
Двоє хапле за дрючки.

„Лущать, бють без милосердя!
Ледво-неледво відпер я
Двері й крикнув: „Вовче, йди!“
От він висковив в тій хвили,
Бо були б його убили,
Нїби Гамана Жиди.

„Від тоді у Малпи Фрузї
Став я в ласках по заслузї,
Вовк же гірший полину.
То-ж я віру щастю свому:
Серед бурі, серед грому
Инші тóнуть, я сплину.“

Оттака велась розмова,
Поки шляхом Лис до Львова
Враз з Бабаєм дочвалав:
Саме в пообідню пору
На майданї просто двору
Він на суднім місці став.

Пісня одинацята.

Повідають мудрі люде:
Прибудь розум, щастє буде.
Того й Лис держався усе:
Хоч мороз шкребе по тїлї,
Але рухи бистрі, смілі,
Гордо голову несе.

Так він виступив охоче;
Всї на нього вперли очи,
Всїм зробилось прикро так,
Мов чекали грому, бурі...
Між ряди нїмі, понурі
Лис вступив мов весельчак.

„Га, убійце ти проклятий!
Ти ще смієш тут ставати?“—
Грізно з трону крикнув Цар.—
„Гляньте, панство, він ступає
Так свобідно, мов не знає,
Як гидкий прислав нам дар.

„Га, ти міх брехень і зради!
Нї, не надїй ся пощади!
Яця ти на смерть загриз!
Цап, твій спільник в Яця смерти,
Вже на штуки в нас роздертий,—
Се й тебе жде, пане Лис!“

Лис поблїд, почав тремтїти,
Наче перший раз на свїтї
Новину таку почув;
Далї руки заломавши
І лице слїзми облявши,
На все горло так загув:

„Ой, ой, ой, годино чорна!
Яць загиб, душа моторна,
І проклятий Цап іздох!
Ох, окрадений Микито,
Твій найбільший скарб десь скрито!
Щож почну я! Ох, ох, ох,!“

„Що се ти верзеш, брехуне?“
Цар до нього гнївно суне.
„Царю, вбий мене тепер!
Се-ж мій скарб пропав безцінний,
То й я жити вже не склінний,—
Лїпше-б я від разу вмер!

„Га, я думав що на Яця,
І на Цапа можна здать ся,
Через них я й передав
В запечатанім пакунку
Скарб для тебе в подарунку —
Свїт такого не видав.

„Там діямент був чудовний,
Що в ночи мов місяць повний
Серед потемків свїтив;
Там був перстїнь рубіновий,
Що склоняв всїх до любови
К тому, хто його носив.

„Се Цареви слав я радо,
Для Цариці-ж ще свічадо*)
Смараґдове приложив:
Хто глядівсь в нім за погоди,
Набирав здоровля, вроди,
Навіть би мертвий ожив.

„От-такі цінні клейноди
Я, не надіючись шкоди,
Через Яця передав.
Чи-ж міг думать я хоть хвильку,
Що вбє Яця Цап Базилько,
Щоб дарунки зрабував?

„А тепер же, рідна мамо!
Яць погиб і Цап то само,
Де-ж я скарб свій віднайду?
А на мене злі язики
Тут звалили гріх великий,
Щоб упхати у біду.

„Царю й ти, Царице пані,
Всї підозріння погані
Геть відкиньте, сплїтки всї!
Щоб потомки не судили,
Що ви лихом відплатили
Найвірнїйшому слузї!“

Втих Лис. Цар насупив лиця,
Та захлипала Цариця —
Страх чутливая була,
Ще й по добрім підвечірку,
Бо, сама обдерши шкірку,
Зїла смачно чверть Вола.

*) Зеркало.

„Нї — почав знов Лис по хвили, —
Бачу, вороги закрили
Ваші царські очи знов!
То й менї житє обридло!
Бо підданих сила й світло —
Царська ласка і любов.

„Так прощай же, білий світе!
А ви кляті, виходїте,
Завзятущі вороги!
Хто що мав менї закинуть,
Виступай! Чи жить, чи згинуть,
Будем бить ся без ваги!

„Щож вас, труси, не видати?
Лиш позáочи шептати
Вмієте, а щоб в лице
Стати сміло, доказ дати
І житєм за правду стати,
О, то вас нема на це!“

„Брешеш, навісний брехуне! —
Крикнув Вовк і сміло суне
З між звірячої товпи, —
Я з тобою бить ся хочу,
Клятий твій язик вкорочу,
Щоб не брав ти нас на кпи!

„Перед Бога й царські очи
Я стаю й бороть ся хочу,
Та на смерть, не на житє,
Щоб ствердить, що ти поганець
І брехун і ошуканець,
І все топчеш, що святе!

„Не те, що менї творив ти,
Але всї звірячі кривди
Проти тебе ставлю я.
Не за себе хочу мстить ся,
А за теє, що Вовчиця
Перетерпіла моя.

„Слухайте, яку публїку
Він зробив їй, що й до віку
Не позбуть ся їй знаку.
Над ставом сидить Вовчиця,
Лис надбіг і аж давить ся,
Смачно рибу їсть жарку.

„Що се ти їси, Микитко?“,
„Адже рибу“ — каже швидко
Лис.— „Та дай-жеж і менї!“ —
Просить жінка. — „Що вам, тїтко,
Риби хочеть ся? Глядїть-ко,
Тут в ставку їх тьма на днї!“

„Е, в ставку! Чи я не знаю?
Що-ж, коли їх не спіймаю!“
„Тїточко, я вас навчу!
Я-ж їх ловлю всяку днину:
Де лиш сїть свою закину,
Десятками їх тащу!“

„Що за сїть?“ — пита Вовчиця.
„Сего зараз мож навчить ся.
Ось зо мною лиш ходи!“
Снїг був, вітер на болоню,
Став замерз, одну лиш тоню
Хтось протяв серед води.

„От сюди то припровадив
Лис Вовчицю й так їй радив:
„Тітко, гляньте, що тут їх!
Лиш у воду хвіст запхайте,
Подержіть тай витягайте —
Риб спіймете повен міх!“

„І так щирим він чинив ся,
Так Вовчиці піддобрив ся,
Що повірила вона:
Пóквапно на лід присіла,
В ополонку хвіст встромила,
Тай держить, держить — дурна!

„Лисе — каже — щось щипає!“
„Цить, то риба так хапає“.
А то хвіст хапав мороз.
„Лисе, може вже тягнути?“
„Е, ще мало мусить бути,
Ще потримай, поки мож!“

„Лисе, тисне щось і мика!“
„Цить, се щука там велика,
Та така немов Баран!“
А то хвіст обмерз вже кріпко.
„Лисе, тягну!“ — „Ні, ще дрібку!
Бач, хапає ся Шаран!“

„Далі вже терпцю не стало,
Шарпнула вона лиш мало —
Не пускає. „Ой, тягни,—
Каже Лис, — тут риб так много!
Витягай же їх, небого,
Щоб не розтеклись вони!“

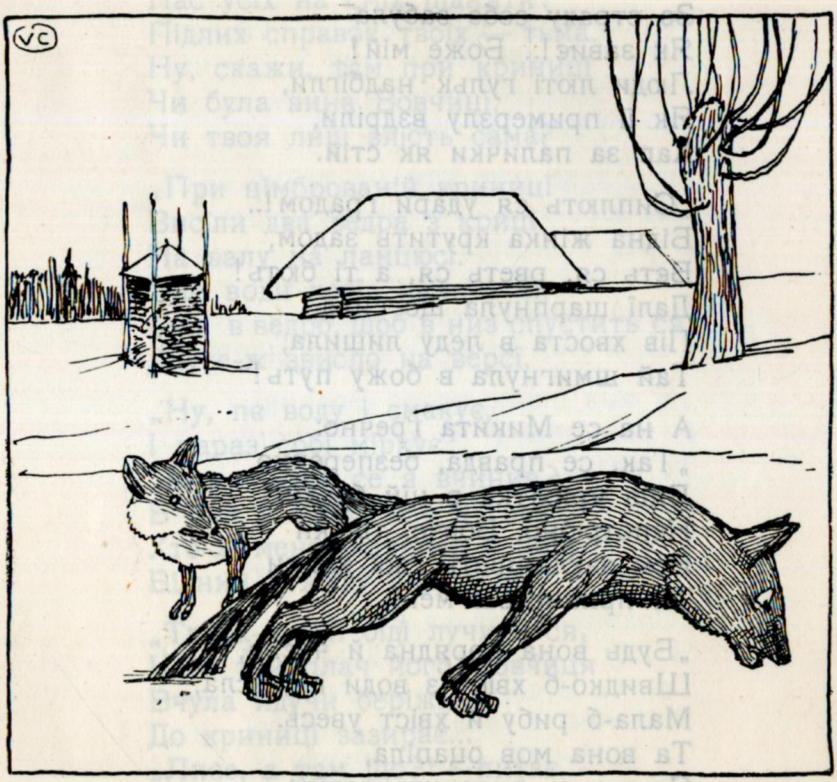

„Шарпнула ще раз Вовчиця, —
Нї, хвіст у леду держить ся!
Тягне міцно — анї руш.
„Тїтко — Лис рік, — дякуй Богу!
Ось з села нам на підмогу
Люде йдуть, зо двацять душ!“

„Як Вовчиця теє вчула,
Зо страху себе забула —
Як завиє!.. Боже мій!
Люди люті гульк надбігли,
Як її примерзлу вздріли,
Хап за палички як стій.

„Сиплють ся удари градом!..
Бідна жінка крутить задом,
Вєть ся, рветь ся, а ті бють!
Далї шарпнула що сила,
Пів хвоста в леду лишила,
Тай шмигнула в божу путь!“

А на се Микита ґречно:
„Так, се правда, безперечно,
Лиш крихітка в нїй брехнї!
Непотрібно, Вовче, тільки
Всю захланність свої жінки
Ти приписуєш менї.

„Будь вона порядна й чесна,
Швидко-б хвіст з води піднéсла,
Мала-б рибу й хвіст увесь.
Та вона мов оцапіла,
Став весь виловить хотїла,
Ще й на мене жалуєсь“.

Збір увесь зареготав ся,
А Неситий аж стїкав ся,
Під собою землю гриз.
„Га, поганець!—крикнув лютий—
Ось як він вертить і крутить,
Щоб невинним все був Лис!

„Та не дочекаєш, клятий,
Нас усіх на сміх підняти!
Підлих справок твоїх — тьма.
Ну, скажи, там при криниці
Чи була вина Вовчиці,
Чи твоя лиш злість сама?

„При цімброваній криниці
Висіли два ведра з криці
На валу на ланцюсі.
Лис води хотів напить ся —
Скік в ведро, щоб в низ спустить ся,
Друге-ж звисло на версі.

„Ну, пє воду і смакує,
І нараз собі міркує:
„Боже, щож се я вчинив?
В низ я зіхав, але в гору
Хто-ж мене підтягне в пору?“
Бідний з жаху аж завив.

„Треба-ж тій біді лучить ся,
Щоб той плач його Вовчиця
Вчула йдучи беріжком.
До криниці зазирає...
„Лисе, а там що?“ —питає
Своїм ніжним голоском.

„Лис мій сквапно забалакав:
„Ах, тітусю, риби, раків
В тій криниці осьде гук!
Пів години тут лапаю,
Пів ведра вже ось їх маю,
Тай наївсь неначе струк!

„Жаль, що стілько їх ся лишить!
Влїзь в ведро, що тамка висить,
Тай до мене їдь у низ!
Наїси ся, ще й до дому
Купу занесеш старому!“
Так брехав їй хитро Лис.

„Ну, а се вже вам не тайно,
Що Вовчиця, як звичайно,
Страх голодная була.
Як про рибу й раки вчула,
Зараз у ведро стрибнула
Тай з ним шусть! У низ пішла.

„В низ пішло ведро Вовчицї,
В верх пішло зо дна криницї
Те ведро, де Лис сидїв.
„Ну, тїтусю, будь здорова!
Я спішу до Маґерова!“
Крикнув Лис, як в верх летїв.

„Славну ти вдала драбину:
Я йду в гору, ти в долину;
Так то в свїтї все ведесь.
Риб там не знайдеш, небого,
Та подумать можна довго,
Як дістать ся в гору днесь!“

„Вчула жінка річ лайдацку;
Страх такий напав бідачку,
Що аж сперли в бік кольки.
В тім з ведром у воду впала,—
То завила, застогнала,
Аж піднесли ся бульки.

Вчули люди крик Вовчиці,
Позбігались до криниці;
Мислите, що хоч один
Змилувавсь, хтів поміч дати,
Що се жінка й дітям мати?
Ні, в їх руки впав, то гинь!

„Вовк в криниці! Вовк в криниці!
За лошата і ягниці
Відплатім йому тепер!
Витягайте осторожно,
Але бийте скілько можно,
Щоб нам зараз тут умер!“

„Ну, подумайте вашеці,
Що там діялось в їй серці,
Як ті в верх її тягли!
Там в низу вода, потопа,
А в верху зо двацять хлопа,
А з палками всї були!

„Лиш на світ вона вказалась,
Як не знімесь лускіт, галас —
Бють, товчуть, мов околіт!
Бідна зни́тилась в ведерці,
А тут вже розпука в серці,
І в очах померк їй світ.

„Сил їй додала трівога:
Скочила з ведра небога
В найгустїйший стиск палиць:
Навіть в казці не сказати,
Кілько їй прийшлось набрати
Суковатих паляниць.

„Як вона спасти ся вспіла
І жива з їх рук убігла,
Сего вже не знаю я.
Се, брехуне ти огидний,
Твій був поступок єхидний,
Справка підлая твоя!“

„Ой, Вовцуню, коб ти знав,
Як то я їй дякував
За той вчинок милосерний,
Що дала собі накласти
Те, що правно мало впасти
Та на мій хребет мізерний!..

„Благородная Вовчиця!
Вчинком тим ти-б міг гордить ся.
Та заслуга й тут моя...
А при тім вона, нївроку,
Суковатого оброку
Знести може більш, ніж я!“

Так то Лис з Вовчиці кпив ся.
Всї сміялись. Вовк казив ся.
„Брехо! Митко!—він кричав.—
„Най кордюк язик твій сточить!
Як ти все в живії очи
Біле в чорне пробрехав!

„Але нї, не язиками,
А зубами і руками
Будем бить ся! Най умру,
А тобі, брехуне, вбійце,
Зраднику і кровопійце,
Хавку клятую запру!“

Крикнув Лис: „Ти грубіяне!
Думаєш, що лайка стане
Латкою на честь твою?
В лайці ти міцнійший, синку,
А як хочеш поєдинку,—
То почуєш, як я бю!“

„Ну, досить тих сварів! Годі!
Чорт зна, хто з вас прав, хто злодій!“
Вставши в трону Цар сказав.
„Завтра рано бій остатний
Вкаже, хто лихий, хто вдатний
Ось вам проба ваших прав!“

Пісня дванацята.

Рано сонечко схопилось,
У росі перлистій вмилось
І сміється ся, не пече...
Лис Микита ще любісько
Спить розлягшись на все ліжко,
В тім хтось штурк його в плече.

„Гей, ти сплюху, час вставати!
Зазирає день до хати;
А ти внаєш, що за день?
Він рішить, чи до побіди
Ти дійдеш, чи смерть і біди
З бою винесеш лишень!“

Так при ліжку Лиса ставши
І його за руку взявши
Малпа Фрузя прорекла.
Всю ту ніч вона не спала,
Все за Лисом промовляла,
Де в кого лише могла.

Буркнув Лис крізь сон гнівливо,
Та протерши очи живо
Коло ліжка Малпу вздрів.
„Фрузю, ти се?“—скрикнув втїшно,
З ліжка схопив ся поспішно.
„З чим же Бог тебе привів?“

Фрузя каже: — „Ах Микито,
Що колись було прожито,
В мене з тямки не зійде!
Бо жіноче серце любить
Вічно того, хто нас губить,
Навіть вдячности не жде.

„Так тобою я турбуюсь,
І за тебе все піклуюсь,
Хоч про се ніхто й не зна.
Але нині бійка люта
Привела мене аж тута.
Мучить мисль мене страшна!..

„Ой Микито, Вовк могучий,
А хоч хитрий ти та ручий
І проворний на язик,
То все-ж легко бути може,
Що пропадеш ти, небоже.
Жартувати Вовк не звик!

„Тим стурбована я дуже
І прийшла сюди, мій друже,
Щоб тобі допомогти.
Знаєш, де прийде до звади,
Добра й баба до поради.
Слухай моїх рад і ти!“

Лис сміється ся. — „Фрузю люба,
В тебе ні одного зуба
Не хибує! Що-ж притьмом
Бабою тобі чинить ся?
Ти ще можеш похвалить ся
І красою і умом!

„Вчинок твій великодушний!
Радо буду я послушний
Твоїй раді, тілько радь!“
Фрузя плеснула в долоні —
Гей, Малпи, що на вигоні
Ждали, всї гуртом бїжать.

„Го, го, го, — сказав Микита, —
Тут рідня вся знакомита!
Фрузю, що-ж се все значить?“
Фрузя каже: — „Не жури ся,
Сядь на лавцї, простягни ся,
А про решту тихо цить!“

Тут нараз три Малпи злюки
Як візьмуть Микиту в руки:
Голять, миють, милом труть:
Гладко тїло все обстригли,
Потім принесли оливи
І на хвіст кудлатий ллють.

Каже Фрузя: — „Ну, Микито,
Все обстрижено, обмито,
Тілько в кудлах хвіст лишивсь:
Се на те, щоб Вовк нїкуди,
Нї за крижі, нї за груди
Нї за лоб не причепивсь.

„Як на тебе він накинесь,
Ти чинись, мов з страху гинеш, —
Втеки! Та не дуже квап!
А як буде Вовк вже близько,
Обваляй в пісок хвостисько,
Тай в лице йому талап!

„Буде се йому несмачно
І остудить запал значно;
Поки очи він протре,
Всядь на карк йому ти сміло,
І велике зробиш діло,
Вовка дідько забере.

„А тепер клякни покірно,
Чари дам тобі, що вірно
Доведуть все до путя:
„Іракі чо и рачіш реп,
Йирям узори рачін веп,
Ятучь цімашь ліб й анат.“ *)

„Ну, тепер вставай мій друже,
Йди здоров, не гай ся дуже,
І з побідою вертай!
Ви-ж ведіть, Малпятка, Лиса
Там, де звірі всї зійшли ся,
На ту толоку під гай!“

Йде дружина знакомита,
Гордо суне Лис Микита
Просто перед царський трон.
Цар уздрівши, як він вбрав ся,
За живіт зо сміху взяв ся.
„Хитрий же ти бестіон!“

Але Лис поважний, строгий,
Поклонивсь Цареви в ноги,
А Царицї до колїн,
А відтак на місце бою
В круг обступлене юрбою
Виступив спокійно він.

*) Кождий рядок треба читати в задгузь.

Озирнувсь — аж Вовк вже тута:
Наче чорна хмара люта
Виступає з між рядів,
Аж зубами він скрегоче,
Мов свічки блищать ся очи —
Так з кістьми би Лиса й зїв.

І махнув Цар головою,
Знак подав їм булавою
Починати боротьбу.
Сурми, труби загриміли,
Всї затихли, занїміли,
На непевну ждуть судьбу.

Перший скочив Вовк лапастий,
Лиса в зуби щоб попасти
І зробить йому капут.
Лис завив, перелякав ся,
І швиденько в зад подав ся, —
Вовк за ним осьтут-осьтут!

Наздігнав його вже близько,
А в тім Лис в бігу хвостисько
По піску проволочив, —
Як не свисне Вовка в очи,
Так йому темнїйше ночи
Світ увесь заморочив.

„Ой, тай сучий же ти злодій!“
Крикнув Вовк, та гнать вже годї,
Став і тре з очей пісок.
„Що, Вовцуню, будем бить ся, —
Рік Микита, — чи мирить ся?
Ну, подай свій голосок!“

Обернувсь Микита скоро,
Вовка вхопити за горло
Вже ось-ось він наостривсь —
Але Вовк скакіць до нього,
І зубами хап за ногу —
Лис на землю повалився.

„Га, собако ти брехлива,
Ось тепер приходять жнива:
Все, що сіяв, те й пожнеш!
Раз в мої попав ти руки,
За всї кривди, збитки, штуки
Ти заплату відбереш!“

„Ов, — подумав Лис, — се бридко,
Тут пропасти можна швидко!
Нумо з смирного кінця!“
І щоб час лиш протягнути,
Він почав на жальні нути
Промовлять такі слівця:

„Стрику, майте Бога в серці!
Я-ж якась рідня вам преці!
Що се ви так завзялись?
Чи-ж то честь, гонори знатні,
Що мов бестії остатні
Бють ся на смерть Вовк і Лис?

„Ой, стрицуню рідний, чуйте,
Лиш сей раз мені даруйте, —
А кленусь вам, поки жить,
Я і всї мої народи
Сумирно, без перешкоди,
Вірно будем вам служить.

„Все робити-му для тебе,
Всякий труд прийму на себе,
Не доїм і не досплю,
А тобі гусей, качаток,
Риб і раків і курчаток
Повну кухню наловлю.

„Тай згадай, чи то я бою
Іменно хотїв з тобою?
Як я довго вагувавсь!
І тепер як дбав я пильно,
Щоб тебе не вдарив сильно,
В своїй силї гамувавсь!

„Що лиш хочеш, хоч як трудно,
Все я вчиню! Хоч прилюдно
Підлим брехуном назвусь!
Ой, болить! Рідненький стрику!
Милість покажу велику,
Най надармо не молюсь!“

„Ні — гарчить Неситий — годі!
Знаю я, який ти злодій,
Бреха і крутій єси!
Обіцяєш злота мірку,
А потому завше дірку
Із обарінка даси.

„Та тепер хоч присягни ти
Нас усіх озолотити,
Віри я тобі не йму!
Гамувавсь ти в бою ладно,
Що мені у очи зрадно
Впер піску чортівську тьму!

„Ні, хоч як бреши й звивай ся,
А з житєм уже прощай ся!
Я здурить себе не дам.
Помоли вя швидко Богу,
Кай ся всіх гріхів — в дорогу
Мусиш нині йти к дідам!“

Так гарчав Неситий гордо,
Рад би Лиса взять за горло,
Але ногу мав в зубах.
А Микита поки рюмав,
Хитрість вже нову обдумав,
Як минув ся перший страх.

Ніби молить ся він Богу,
А тимчасом задню ногу
Всунув Вовку під живіт...
Як нараз запоре жмінку
По під саму селезінку,
Вовкови змінив ся світ.

„А!“ — ревнув, згадавши бабу.
Фіть! Лис з пащі вирвав лабу,
Задньою-ж ще раз потис:
Вовк зомлів і повалив ся —
Гульк, на верха опинив ся
Й хап його за горло Лис.

„Га, тепер проси пощади!
Тут заплату за всї зради
Ти дістанеш!“ — Лис кричав.
Вовк запінений, заїлий
Лиш метавсь мов ошалїлий,
І слабіючи гарчав.

Та Микита вже не глупий,
Силу всю зібрав до купи,
Мов клїщами горло тис;
Тягне, шарпає, термосить,
Аж Лев крикнув: „Досить! Досить!
Побідив сим разом Лис!“

Лис на теє царське слово
Вовка відпустив здорово.
„Царю — каже — я корюсь!
Я хотів лиш пляму стерти,
Вовчої не хочу смерти,
На безсильнім я не мщусь“.

Тут піднявсь утїхи галас!.
Малпа крізь юрбу пропхалась
Із лавровим вже вінцем.
Всї приятелї зійшли ся,
Славили й витали Лиса,
Що таким явивсь борцем.

Не один, що ще недавно
Був би зів його, вив: „Славно!
Жий, Микито, много літ!“
Лис подякував уклоном,
Потім клякнув перед троном,
Щоб чуть царський заповіт.

ЗМІСТ КНИЖКИ.

Хто такий „Лис Микита“ і звідки родом? . . . . . III—XIV

Пісня перша:

Лев скликує звірів на суд 1
Вовк оскаржує Лиса 3
Вовк-ґеометра . . . . . 3— 8
Сварка Пса з Котом 8
Заяць — Лисів ученик 9
Борсук боронить Лиса 10
Як Лис крав рибу . . . . . 10—12
Півень оскаржує Лиса . . . . . 12—15
Лис-пустинник і Курка 15
Лев посилає Медведя до Лиса 16

Пісня друга:

Лисів замок 17
Лис і Медвідь . . . . . 19—23
Медвідь і мід в дубі . . . . . 23—27
Поворот Медведя до Царя 27
Цар шле Кота до Лиса 28

Пісня третя:

Кіт і Лис . . . . . 30—32
Кіт в курнику . . . . . 32—37
Поворот Кота до Царя 37
Борсук іде до Лиса 39

Пісня четверта:

Борсук і Лис . . . . . 40—41
Медвідь-ґубернатор 42
Лис і Вовк у шпіжарні . . . . . 42—47
Медведів суд 47
Лис вибирає ся до Царя . . . . . 49—50

Пісня пята:

Лис перед Царем . . . . . 51—52
Лис засуджений на смерть . . . . . 53—56
Лисова сповідь . . . . . 56—57
Лис і Вовк крадуть полоть . . . . . 57—59
Лис паде в сіни . . . . . 59—62
Як Вовк з Лисом ділив ся 62
Скарб царя Гороха . . . . . 63—64

Пісня шеста:
Змова Лиса, Медведя і Вовка . . . . . 65—69
Лис обкрадає батька 69
Лис увільнений від провин . . . . . 70—72
Медвідь, Вовк і Кіт дістають ся до тюрми . . . . 72—73

Пісня сема:
Вовків плач . . . . . 73—75
Вовк і Гуси 76
Вовк і Свиня . . . . . 76—78
Вовк і Баран-самовбійця . . . . . 78—82
Вовк і Кравець . . . . . 83—84

Пісня осьма:
Лис-паломник . . . . . 85—86
Лис і Цап . . . . . 87—88
Лис і Заяць . . . . . 88—91
Цап-листонос . . . . . 91—96
Цапова смерть . . . . . 97—98

Пісня девята:
Бабай знов у Лиса . . . . . 99—100
Лисова фільософія . . . . . 101—102
Вовк і Кобила . . . . . 104—108

Пісня десята:
Кури і пісня про Комаря . . . . . 109—110
Лис ловить Півня 111
Як Лис Півня сповідав . . . . . 112—118
Лисові громи на протекцію . . . . . 118—119
Малпа-лїкарка . . . . . 120—122
Лис, Вовк і Малпа . . . . . 123—124

Пісня одинацята:
Лис перед Царем . . . . . 125—126
Лисова брехня про клейноди . . . . . 126—127
Вовк виступає проти Лиса . . . . . 127—129
Як Лис учив Вовчицю ловити риби хвостом . . 129—132
Лис і Вовчиця в криниці . . . . . 133—136
Вовк визиває Лиса на поєдинок . . . . . 136—137

Пісня дванацята:
Лис і Малпа . . . . . 138—139
Малпин плян . . . . . 139—141
Малпині чари 141
Поєдинок Вовка з Лисом . . . . . 142—144
Лисова побіда . . . . . 144—146
Закінченне . . . . . 147—149

B-3622
1992

ЛИС МИКИТА